

BYSTRICKÝ PERMON

Banskobystrická revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovného ruchu

Ročník VIII.

Číslo 1.

Marec 2010

FAŠIANGY, FAŠIANGY, fašiangové časy

O fašiangoch sa od nepamäti hovorí, že sú časom veselosti, radosti, zábav, maškarád, pri ktorých je vraj všetko dovolené. Donedávna tak tomu bolo aj na okolí Banskej Bystrice, či v meste samotnom. Nuž, vyberme sa spoločne do niektorých dedín, kde ešte ani dnes nezabúdajú na odkaz predkov.

Tí najstarší spomínajú, že s fašiangovými obchôdzkami začínali deti. Už na Blažaja (3. februára) chodili žiaci po „blažajáciach“. Chodili po domoch, kde mali žiaka. Fašiangárov - chlapcov a dievčatá, si vyberal pán učiteľ. Do domu prišli s pekným vínšom, za ktorý dostávali rôzne naturálie: klobásy, slaninku, vajíčka. Toto všetko sa odovzdávalo pánovi učiteľovi. Ako odmena fašiangárom bola praženica, ktorou pani učiteľova pohostila všetkých večer, keď skončili s obchôdzkou. Potom prišli na rad dospeli.

Zo zvykoslovného hľadiska boli najdôležitejšie posledné tri dni. Fašiang sa končil na Popolečnú stredu. Zastavme sa a započúvame sa do spevov, vínšov, ale aj veselej zábavy.

Veselo bývalo aj v Priehode. Tu sprievod mládenčov okrem muziky doprevádzali Cigán a Cigánka. Úlohou Cigánky bolo vyveštiť dievke frajera a jej matke bohatého zaťa. Cigán zas prinášal gazdovi nové „nebožiece - vrtáky“.

Keď mládenci vytancovali dievky a ženy z domu, prišiel čas na odmenu. Za pohárik páleného, voňavé pam-púchy, ale aj ešte niečo iné. Pred gazdinú sa postavil jeden z mládenčov, ktorý nosieval kapsu a takto sa gazdinej a gazdovi prihovril: „Moja kapsa úbohá,

berie všetko, čo kto dá. Aj slaninku aj rebrá, všetko čo Boh požehná“. A tak ako sprievod prišiel do domu so spevom, tak aj odchádzal. Nemohli sa mládenci a fašiangári dlho zdržiavať, veď v každom dome ich čakali.

Smiech a radosť sú neodmysliteľnou súčasťou Fašiangů.

Pokračovanie na strane 2.

Pamätníkom starej Banskej Bystrice pri prechádzaní Národnou ulicou iste príde na myseľ „Bodega“ Artura Gergera, ktorú sami zažili, alebo poznali z rozprávania rodičov. Bol to obchod s lahôdkami s veľmi širokým sortimentom.

Banská Bystrica mesto podnikateľov, remeselníkov a obchodníkov

Dobová fotografia Národnej ulice s „Bodegou“ Artura Gergera.

Bolo tu dostať cukríky, čokolády, kávu, čaj, keksy, vína, destiláty, orientálne ovocie, salámy, syry, konzervy, pečivo i kyslé ryby „rusle“ a zavináče, ktoré boli uskladnené vo veľkých sudoch na konci obchodu, no bolo ich cítiť v Národnej ulici už zďaleka, či šiel niekto od Malej stanice hore ulicou, alebo dolu ulicou či už k Národnému domu, Malej stanici, alebo na prechádzku serpentínami hore Urpinom. V bodege bolo dostať i divinu ako bažanty, prepelice, zajace, žabie stehienka, raky, medvedie laby, mäso srnčie, jelenie, diviacie a rôzne delikatesy. Bola to frekventovaná ulica, a tak sa aj obchodu darilo.

Pokračovanie na strane 2.

SPOLOK ČAPTAUVÝCH V BANSKEJ BYSTRICI

Je až neuveriteľné, ale aj taký spolok tu bol. „Spolok čaptavých“ to bola stolová spoločnosť so svojimi nepísanými stanovami, ktoré však každý člen plne rešpektoval. Ale nie len to, bolo ctou byť členom Spolku, veď nemuseli ísť na vojnu a na front. Spolok čaptavých, alebo ako ich familiárne volali „čaptošov“, totiž pôsobil v Banskej Bystrici počas Slovenského štátu, keď najviac zúrila druhá svetová vojna.

Spolok „čaptošov“ mal sídlo v kaviarni Wágner, ktorú naša generácia poznala pod menom Hradec. Tu mali vyhradený svoj stôl. Na stole bola neustále položená pokladnička, do ktorej členovia a neskoršie už aj nečlenovia prispievali drobnou finančnou čiastkou na dobročinné účely. Bolo predsa všeobecne známe, že „čaptoši“ skôr opotrebojú topánky ako bežný človek, a preto ich aj častejšie musia dávať do opravy.

Pokračovanie na strane 3.

VÍT MÜHLSTEIN – PRIATEĽ MATEJA KORVÍNA

V druhej polovici 15. stor. sa v banskobystrickom baníctve začína čoraz viac uplatňovať zahraničný, najmä hornonemecký kapitál ovplyvnený ešte nástupom Žigmunda Luxemburského (1387–1437) na uhorský trón. Cez Viedeň a Budín prichádza najprv Ján Ernst a za ním Vít Mühlstein. O príchod oboch kupcov do Budína a neskôr do Banskej Bystrice sa zaslúžil tentoraz Matej Korvín (1458-90).

Dominantnou osobou bol spočiatku Ján Ernst, kráľovský pokladník, ktorý priviedol V. Mühlsteina ako kráľovského úradníka z Budína do B. Bystrice¹, kde sa vypracoval na pozíciu banského podnikateľa a r. 1470 sa stáva Zvolenským podžupanom a Kremnickým komorským grófom. V čase, keď kráľ prevzal Ernstov majetok v B. Bystrici pre matku kráľovského ľavobočka Jána Korvína, kupuje Mühlstein od Ernsta za 3000 zl. baňu na meď a zelenú farbu na Pieskoch. O dva roky sa stáva hlavným svedkom pri podpise zmluvy medzi krakovskou spoločnosťou vedenou Jánom Thurzom a zástupcami siedmich stredoslovenských banských miest o odčerpaní spodnej vody zo zatápajúcich baní. V r. 1478–79² doprevádza už ako Zvolenský župan spolu s Urbanom Dóczim Mateja Korvína s Beatrix na ich svadobnej ceste po uhorskom kráľovstve. Odmeny od kráľa sa mu dostalo v podobe oslobodenia od urbury z bane na Pieskoch. Po jeho smrti r. 1501, časť jeho pozostalosti odkúpil so súhlasom jeho manželky Magdalény a syna Juraja Michal Königsberger. Jediný syn V. Mühlsteina Juraj (absolvent Krakovskej univerzity), zostal bývať v rodičovskom dome na banskobystrickom námestí. Dcéry sa vydali za krakovských mešťanov Schillingovcov. Katarína za Jobsta a Anna za Fridricha.

Zaujímavejší príbeh poskytuje Jurajova manželka Barbora, ktorá sa po manželovej smrti vydala za richtárovho syna Mikuláša Glocknitzeru a prežila aj tretieho manžela, člena mestkej rady a časom aj richtára mesta, Henricha Kidlingera. Finančnú tieseň Barbora po manželovej smrti riešila predajom mühlsteinovského majetku³ krakovskému mešťanovi Fridrichovi Schillingovi. Voči predaju sa však postavila mestská rada B. Bystrice. Na základe ius caducitatis (odúmrť), malo totiž mesto nárok na majetok bez právoplatného dediča. Pozostalosť tvorili bane na Pieskoch, dom na námestí, polia, lúky, rybník (nachádzal sa pri Mičinskej ceste). Na mestkej rade sa čoskoro prihlásili ďalší záujemcovia o majetok - kráľovná Mária a kremnickí mešťania Ondrej a Vít Szaiderovci a Rupert Nuntaller. Až r. 1544 sa mestská rada s konečnou platnosťou vysporiadala

s nárokmi dedičov vyplatením celkovej sumy 500 zlatých. Baňu na Pieskoch spravovalo mesto, ostatné nemovitosti dalo do prenájmu. Keď pôvodnú budovu radnice v mestskom hrade v pol. 17. stor. počas protihabsburských povstaní obsadilo vojsko, začal magistrát mesta využívať budovu na námestí ako vlastné úradné miestnosti. Vít Mühlstein vstúpil do histórie mesta predovšetkým ako donátor sakrálnych a svetských stavieb. Už r.

1472 ho spoznávalme ako zakladateľa kaplnky Božieho Tela vo Farskom kostole Nanebovzatia Panny Márie. Potom spolufinancoval neskorogotickú krstiteľnicu v kaplnke Sv. Barbory od majstra Jodoka vyhotovenú r. 1475.

Na krstiteľnici je umiestnený erb V. Mühlsteina, ktorý tvorí gotický štít s vyskakujúcim jednorožcom z dolnej polovice mlynskeho kameňa. S erbom V. Mühlsteina sa stretávame aj na klenbe plastiky Kristus na Olivovej hore umiestnenej vo výklenku, na južnom priečelí lode farského kostola. Meštiansky erb tvorí gotický štít s dolnou polovicou mlynskeho kameňa. Nad ním je zobrazené široké písmeno V, cez ktoré prechádza kríž v polovici nalomený doprava. Plastikou spolufinancoval s M. Königsbergerom.

Zo svetských stavieb podporoval výstavbu mestského opevnenia. Jeho meno niesla aj najväčšia bašta v B. Bystrici, ktorá bola súčasťou hradného fortifikačného systému. Pôvodne stála na mieste budovy hlavnej pošty. Kronikári pritom zaznamenali všeobecný odpor odbornej a laickej verejnosti proti jej asanovaniu. Keď konečne dorazil z Bratislavy súhlas s jej zachovaním, baranidlá už povlil väčšiu časť. Stalo sa to r. 1947.

Podľa tradície bol Mühlstein pochovaný v kaplnke Božieho Tela. Biskup Ipolvi nechal na jeho počesť osadiť pamätnú tabulu. Dnes si ju môžeme pozrieť vedľa neskorogotického krídlového oltára Márie Magdalény. Najnovší výskum hovorí, že pôvodná kaplnka Božieho Tela bola umiestnená za hlavným portálom Farského kostola (dnes predsieň).

Jozef Ďuriančík

¹ Prvý písomný záznam o V. Mühlsteinovi je z 21.12. 1465, v ktorom vdova Egida von Berg, Agnesa vydatá v tom čase za kremnického podnikateľa Stanka Vilhemoviča, protestuje u Turčianskeho koventu proti tomu, že Štefan Jung, nevlastný otec jej prvého manžela, predal bez jej súhlasu a jej najbližšej rodiny, budínskym mešťanom Jánovi Ernstovi i a Vítovi Mühlsteinovi za 6200 zl. všetky rodinné majetky na území B. Bystrici, ktoré kúpil od rodiny Karlovcov.

² E. Jurkovič v c. d. uvádza rok 1477.

³ Juraj (Gregorius) Mühlstein r. 1506 vo Vroclavi vystavil testament, podľa ktorého jej prenechal polovicu banskobystrických majetkov.

FAŠIANGY, FAŠIANGY, fašiangové časy

Pokračovanie zo strany 1.

Ale veselý fašiang som zažil aj v Hronseku. Sprievod viedol mládenec, ktorý vyberal peniaze za fašiang. Vo veselom sprievode aj tu bola Cigánka, ktorá mala v rukách malé dieťa a Cigán. Ale bolo tu aj veľa iných masiek - doktor, Pšocha a iné. No v sprievode nesmel chýbať mládenec, ktorý nosil v ruke ražeň. V každom dome zatancovali tzv. „palicový tanec“. Tu vykrútili dievky a gazdinú na vysoké konope.

Všetko sa končilo zábavou, ktorá bývala na Popolečnú stredu. My sa teraz na chvíľku zastavíme v Malachove a na Horných Pršanoch, na zábave, ktorou sa končil fašiang, zastavíme sa pri „pochovávaní basy“. Keď bola fašiangová zábava v najlepšom prúde, tesne pred polnocou, začína sa obrad „pochovávanie basy“. V miestnosti zhasínajú svetlá, všetci prítomní hľadia na vystavené máry, kde je položená basa, zakrytá bielou plachtou. Nasleduje obrad rozlúčky s basou - lúčia sa s ňou starí mládenci, staré dievky, miestni poľovníci, remeselníci, hasiči, či zástupcovia rôznych ustanovizní z obce. Nakoniec sa k slovu dostáva kňaz, ktorí sa lúčia s basou so slovami: „Dolores, dolores, naučia ťa v pekľe móres!“ V miestnosti sa ozýva plač a nárek. Nakoniec za zvukov smútočného pochodu vynášajú mládenci máry s basou z miestnosti. Zábava sa končí, končí sa aj veselý fašiang. Keď mládenci opúšťajú miestnosť s marami, všetci prítomní vyprevádzajú sprievod so slovami: „Zbohom spočívaj, basa premilá, aby si sa k Veľkej noci znovu zrodila.“

Fašiangy mali aj svoju mestskú tvár. Kým na dedine fašiang pripravovali mládenci, budúci regrúti, v meste ich voľakedy pripravovali cechy so svojimi členmi. Každý cech v meste mal svoju fašiangovú zábavu, pri ktorej sa zachovávali zvláštne zvyky a pravidlá. Tu mali hlavné slovo cechoví páni majstri, ktorí na zábavu prichádzali so svojimi rodinami a tovarišmi. Majstri zvyčajne sedávali v jednom kúte miestnosti za stolom, na ktorom boli naložené pampúchy a víno.

Bývalo, vraj, zvykom, že banskobystriční kožušníci cez fašiangy prenášali cechovú truhlicu v sprievode maškár. Truhlicu prevážali na voze, ktorý ťahal kôň. Koňa urobili z veľkého koryta, do ktorého v prostriedku urobili otvor. Jazdca mohol robiť len silný a pekný tovariš. Na predok koryta upevnili drevenú konskú hlavu, vzadu bol na koryto pripávaný chvost. Za jazdcem niesli na ozdobených nosidlách cechovú truhlicu. Sprievod vždy doprevádzali chlapci oblečení za Turkov, alebo boli začiernení ako černosi. Sprievod uzatvárali pestro vyobliekani členovia cechu, majstri, tovariši a učni.

A znovu je tu ten čas - čas fašiangový. Len tých zvykov a obyčajov sa z nášho života akosi vytratilo viac než dosť. Ak sa Vám pri spomínaní na starú atmosféru zvykov a obyčajov vtisli do očí slzy, zotrite si ich. Veď fašiangy boli odjakživa tak na dedine ako aj v meste dňami smiechu, veselosti, tanca a roztopaše a za toto všetko sa nikdy neplatilo. Nuž, pootvorme tejto veselosti aj naše srdcia. Veď zábavy a smiechu nikdy nebolo dosť. Končí sa fašiangový čas, končí sa naše prvé zastavenie pri zvykoch a obyčajoch. Nabudúce si porozprávame a priblížime si zvyky a obyčaje, ktoré sa viazali k príchodu novej jari a veľkonočnej oblievačke.

Vojtech Majling

Banská Bystrica

mesto podnikateľov, remeselníkov a obchodníkov

Pokračovanie zo strany 1.

Zakladateľom firmy bol Artur Guido Gerger, narodený 19. septembra 1873 v Szászsebes – Mühlbachu v Sedmohradsku. Otec i starý otec boli evanjelickými farármi, predpokladalo sa, že i Artur bude farárom. No ten nemal záujem o povolanie kňaza, preto ho sklamaný otec poslal z domu. Nenechal ho však bez prostriedkov, a tak sa mladý Artur mohol pustiť do sveta. Najprv sa však vyučil vo Viedni a v Budapešti, podľa dcéry (ešte žijúcej) v „najchýrnejších lahôdkárstvach“ a potom išiel na skusy na Balkán i do iných častí Rakúsko-Uhorskej monarchie. Nakoniec sa usadil v roku 1911 v Banskej Bystrici. Prvý obchod si otvoril na Hornom námestí (terajšie Moysesovo), druhý, do ktorého sa bodega presťahovala niekedy pred rokom 1928, bol v Národnej ulici č. 8 (dom nad budovou banky). Tento dom vlastnil dr. Schück.

Pre štyridsiatnika Artura Gergera bol najvyšší čas založiť si rodinu. Banskobystrických pomerov neznalý sa ako farársky syn šiel poradiť na faru, s kým by sa mohol oženiť. Odporučili mu najmladšiu dcéru zo starej banskobystrickej súkennickej rodiny Matildu Mensatorisovú, od neho mladšiu o 16 rokov. Bolo to ôsme dieťa z desiatich Karola Mensatorisa a jeho manželky Albíny Galandovej. Manželstvo s ňou uzavrel v roku 1914. Bolo príkladné a šťastné do konca trvania. Svedčí o tom aj zachovaná korešpondencia.

Rodina Gergerovcov bývala v dome vedľa obchodu na Hornom námestí, ktorý patril Kotteliomcom. Neskôr sa presťahovali do domu Furdikovcov na konci námestia (manželka súkennika Jána Furdika Margita Mensatorisová bola staršou sestrou Matildy, teraz už Gergerovej). Ako zaujímavosť uvádza dcéra Gergerovcov, že Bystričania sa naučili variť vtedy nové jedlá, ako lečo a mamaligu (kukurličná kaša) práve od Gergerov, lebo nezvyklé vône, ktoré sa šírili po Hornom námestí vzbudzovali pozornosť i záujem.

Bodega bola vybavená modernými krájacími strojmi na šunku a salámu. O majiteľoch sa vedelo, že syr sa vždy krája osobitným nožom, takže aj pre kupujúcich akéhokoľvek vierovyznania bol syr vždy „kôšer“. Potraviny, ktoré podliehali skaze sa uchovávali v ľadníkoch, do ktorých sa ľad dovážal z ľadovni. V bodege sa pripravovali na objednávku obložené misy, chlebičky i preslávený „šmirkas“ (bryndzová nátierka). Skúsenosti, získané v špičkových lahôdkárstvach monarchie, uplatnil Artur Gerger pri estetickom aranžovaní obložených mis na vlastných strieborných podnosoch, ktoré po použití zákazníci vracali.

Bodega slúžila všetkým vrstvám obyvateľstva počnúc županom, mešťanostom, miestnej honorácii, cez remeselníkov, študentov až po chudobných a žobrákov. Neraz pred obchodom zastalo i auto bulharského cára Ferdinanda Coburga, ktorý si, samozrejme, pre nákup nešiel sám, ale poslal svojho pobočníka Gendera. V čase, keď u Gergerov otvárali veľkú konzervu pražskej šunky, chodili do obchodu chudobní, ktorí dostali rôsol z konzervy na chlebe zadarmo. Majiteľovi obchodu robilo radosť rozdávať z veľkého kornútka cukríkov okoloidúcim deťom. I žobráci dostali čo-to pod zub od pani „urodzenej“, ako titulovali pani Gergerovú. Do bodegy chodili študenti z blízkeho okolia na desiatu, čo bola zemia salámová, šmirkasová, či s rybácim šalátom. Stála 50 halierov. U Gergerov „stvorili“ i „študentskú zmes“, čo boli pomiešané úlomky čokolád, keksov, orieškov a cukríkov v kornútkoch po 50 halierov. Majitelia dávali tovar aj na dlh, „dlžobná listina“ visela v obchode

na viditeľnom mieste. No niekedy sa stalo, že sa na dlh aj „zabudlo“.

Artur Gerger zamestnával tovarišov aj učňov. Pretože v obchode pracovala aj pani Gergerová, museli zamestnávať služobnú, ktorá sa starala o deti a varila pre celú rodinu. Tovar prakticky z celého sveta sa obstarával cez obchodných agentov. Títo, v snahe získať si majiteľov obchodov a tým aj objednávky, často využívali deti majiteľov, ktorým doniesli na čo si len pomysleli, z akejkolvek krajiny sveta.

Napriek konkurencii, ktorá v Banskej Bystrici bola, sa bodega Gergerovcov udržala pri živote pre svoju kvalitu i bohatý sortiment.

Po smrti Artura Gergera v roku 1929 podnik prevzala jeho vdova. V obchode jej pomáhala predavačka, učeň a staršia dcéra Alžbeta, s účtovníctvom mladší brat Alexander Mensatoris. Otvorené bolo denne, okrem najväčších sviatkov. Obchod po smrti zakladateľa sa udržal vďaka veľkej vytrvalosti a húževnatosti postavou nie veľkej pani Gergerovej i vďaka tomu, že počas trvania manželstva sa mohla všetko potrebné naučiť od svojho manžela.

Po znárodnení bodegy v Národnej ulici zanikla a pretože bola v prenajatých priestoroch, nebolo čo reštituovať.

Dve dcéry z manželstva zakladateľa firmy sa vydali za dvoch bratov Bertanovcov, staršia Alžbeta za bankového úradníka a mladšia Matilda za lekára. Počas produktívneho veku sa venovali iným profesiám.

S použitím materiálu z knihy Banská Bystrica – mesto podnikateľov, remeselníkov a obchodníkov spracovala

Eva Furdiková

Fascinujúci pohľad so interiéru Gergerovej „Bodegy“.

SPOLOK ČAPTAUVÝCH V BANSKEJ BYSTRICI

Pokračovanie zo strany 1.

Lenže čaptavým išlo v prvom rade o humanitu, a preto i tí, ktorí si prisadli k ich stolu, mali zásluhu na tom, že Spolok čaptavých obdaroval k Vianociam chovancov tunajšieho Okresného detského domova topánkami. Správa domova im srdečne poďakovala za šľachetný a milý dar a zaželala, aby sa počet hostí pri ich stole aj v budúcnosti rozmnožoval.

Ale neboli to len vianočné sviatky, keď niekoho obdarovali. Mali dobre zmapované chudobné deti v meste, a tak sa v dennej tlačí dočítame aj to, že Spolok čaptavých kúpil chudobným deťom topánky, aj koľko to bolo párov. Kúpil však aj za 100,- Sk „fajčivo“ pre frontových vojakov. Dokonca sa dočítame aj to, že tajomník „čaptošov“ je ako klebetná baba a vyrukuje so všetkými tajnosťami spolku. No, aj to bolo účelné, lebo nebolo zase až tak na škodu vedieť, že na vkladnej knižke „čaptošov“ je uložených 225,- Sk, ktoré budú ako obyčajne použité na dobročinné ciele.

Čaptaví však pôsobili aj mimo svoj rajón v iných kaviarňach, kde od neopatrných biliardistov a kartárov zahrúžených do hry vyberali „poplatky“ v prospech svojej dobročinnnej pokladne.

Dobročinnosť čaptavých, a to jej slúži ku cti, nepoznala žiadne hranice, ani ideologické, ani rasové, o čom svedčí aj skutočnosť, že v dobe, keď najviac zúrila štátna protižidovská propaganda – v roku 1942, zo svojej dobročinnnej akcie zakúpila chudobnému Židovi jeden pár topánok a pančúch.

Michal Kiššimon

VOKÁTOR - Pohľad do minulosti. Čo to bolo a aký mal účel?

V minulosti boli farári a cirkevní učitelia platení cirkvou mesta, alebo obce, v ktorých pôsobili. Ak bol cirkevný zbor matkocirkvou a mal niekoľko dcérocirkví – „filií“ na materiálnom zabezpečení kňaza sa podieľali všetky filie. Cirkevných škôl bolo v rozsiahlejších farnostiach viac, preto na zabezpečení učiteľa sa podieľali len tie obce (lazy, kopanice), z ktorých dochádzali deti do príslušnej školy.

Pred nástupom do funkcie učiteľa, či kňaza musel byť vystavený „vokátor“. Je to vlastne zmluva, ktorá obsahuje práva a povinnosti kňaza, alebo učiteľa voči cirkevnému zboru a povinnosti zboru voči farárovi, či učiteľovi (plat, počet ofier, poplatky za krst, úvod, ohlášky, sobáš, pohreb, spoveď, u učiteľov odmena za každého žiaka pri zápise, ročne, či štvrťročne za učenie každého žiaka, ďalej naturálne dávky v podobe „zosypu“ obilovín, vozov slamy, sena, dreva, užívanie cirkevného bytu, záhrady, roli a pod.).

Očakávaná rodičov z vokátora školy v Dolných Pršanoch a Malachove z roku 1860 hovoria jasnou rečou: „K tomu cyli na pomoc rodičovským povinnostem naším vyvolili jsme sobe Vás Mnoho-vážený Muži (Andrej Kalauz prešiel zo školy v Horných Pršanoch, povolaním krajčír) za Učitele dítek svých školských požadujeme a očekáváme od Vás, že dítky naše v čítaní, písaní, počtování, Sv. Katechizmu a jiných známostech podle predpisu vyšší cirkevní vrchnosti (jednotné učebné osnovy neexistovali, tvorili si ich cirkevné zbory, resp. učitelia) vynaučovatí, v modlitbách a písniích nábožných cvičiti, při tom ku všelikým křesťanským ctnostem vesti budete verně, ochotně a pilně“.

V prípade, že cirkevný učiteľ pôsobil vo filiálnej škole, preberal na seba niektoré povinnosti kňaza, za čo bol tiež honorovaný podľa vokátora (neďelne pobožnosti s čítaním písma svätého, pochovávanie a pod.). V matkocirkvách sa post učiteľa väčšinou spájal s funkciou kantora a organistu.

Vokátor bol osobitnou listinou, ktorú dostal kňaz, či učiteľ, seniorálny úrad a cirkevný zbor. Vokátor sa mohol meniť obyčajne po dlhšej dobe, ak sa zmenila situácia, či na vlastnú žiadosť, toho, na koho bol vokátor vystavený. Vokátor bol výsledkom jednania cirkevného zhromaždenia a, samozrejme, aj zmeny muselo odsúhlasiť takéto zhromaždenie.

V cirkevnom archíve evanjelického cirkevného zboru z Radvane, ktorý sa nachádza v budove starej školy v Malachove, sa nachádza veľké množstvo vokátorov zo zvolenského seniorátu vystavených na konkrétnych učiteľov, alebo kňazov. Je zaujímavé, že vokátory sa líšili hlavne v zložení naturálnych dávok v závislosti nielen na veľkosti farnosti, ale aj na tom, či išlo o farnosť v meste, na dedine, či to bola oblasť úrodnej nížiny, alebo oblasť horská a pod.

Najstarším dochovaným vokátorom je vokátor z roku 1784 vystavený pre prvého farára obnoveného cirkevného zboru v Radvani po tolerančnom patente Jána Molnára, ktorého po vysviacke v Banskej Štiavnici dovezli vyslaní „deputatí“ z Radvane Daniel Tvrdon a Ján Elefant. Z cesty podali aj vyúčtovanie: „Utrawa, Ktera se Učinila Co sme Wislani bili do Štjawnici pre Pana dvojcti hodneho a Muže Božího Jana Molnara k jeho Poswecovany“.

A z jeho vokátora: „Poznamenany Vocatora pro Geho Dvojcti-hodnu Milost Pana Farara negprwwegsjo, pana Joanes Molnara.

Hotowich penezj 200 R fl. (rýnskych florenov), Oferi Tri na Wiročite Slavnosti w prvjden, Drewa 24 Laktrou Bukowiho...“, okrem toho taxy za jednotlivé cirkevné úkony.

Z odpisu dôchodkov evanjelického učiteľa školy v Radvani Daniela Schidlaja z roku 1806:

1. Hospoda v Pribytku školskem s pripogenau zahradku.
2. W hotowých penizech ročne 100 R. zlatých.
3. Try Offery totiž w II hý Swatek Wánočný, Welkonočný a Turičný.
4. Try Kantacye w predgmenowaných wyročitych Slavnostech.
5. Deset sah twrdeho Drewa.
6. Od učení gedneho každého žáčka 1 R. zlatý.

7. Podobně od gedneho žáčka fur drewa aneb mjesto toho 15 grossi

8. Od pohrebu kterj se s prežehnanjm wykonawa 10 grossi, kterj ale s kazanjm 15 grossj.

9. Pri príležitosti dne pamatneho gmena Otcu a Matek Celednych, bude Pan Rector Udy Cyrkwe s wynsem nawsstwewowati, kdežto Oni swau dobročinnost gemu proukaži.

10. Duchodek z Hostyacyi Wanočnj bude prigjmati.

11. Kantacye wyročite magj se y w osadach fylialnych rozumeti, kdežto P.Rector anebo sam w osobe, anebo skrze gineho Prijbytky Obywatelu nawsstwewowati bude.

Datum in Aedibus Parochialibus evangelicus oppidi Radvan die 5. Octobris 1806 (dátum v dome farskom evanjelickom mestečka Radvaň dňa 5. októbra 1806).

Po niekoľkých rokoch pánu učiteľovi prilepšili v peniazoch a naturáliách takto:

„Odedne 3. Jan. Ano 1810 w Konwente držana Congregatia a pridane P. Rektorovi – 50 R fl.“.

„Anno 1811. 24. Martii Wčas uryzenj držaneho Conventu ma mýti Pan Rector každoročne od Cyrkwe žita deset kyl chleboweho“.

V mnohých vokátoroch bola zakotvená aj pomoc cirkevníkov pri obrábaní učiteľových alebo kňazových roli a lúk i starosť o údržbu školy a školského pribytku.

Učitelia často vykonávali aj notársky úrad, čo bolo vo vokátore zohľadnené. Pretože notársky úrad nezriedka bránil učiteľovi dôsledne vykonávať povinnosti učiteľské, župani jednotlivých žúp cez svojich slúžnych mali nabádať obce, aby si zvolili osobitného notára, ktorého mal potvrdiť samotný župan.

Koncom 19. a začiatkom 20. storočia väčšina cirkevných škôl zanikla. Jednotlivé cirkevné zbory neboli schopné finančne zabezpečiť zvyšujúce sa nároky na rozširovanie školských budov, ich vybavenie, honorovanie učiteľov a pod. Cirkevné školy a tým i zodpovednosť za vzdelávanie mládeže prevzal štát.

Eva Furdíková

Vybrané z Hronských novín

V roku 1920, v šiestom čísle, ktoré vyšlo 1. februára, ste sa mohli dočítať aj toto: „**Kto chce dobre povečerať a pri plzenskom pive posedieť, navštív stredisko československej spoločnosti: Rousovu reštauráciu SLÁVIA v Hornej ulici (bývalá Hungária)**“, a tiež, že: „**Elegantnú a robotnícku obuv dobre kúpite u firmy Beršík a Černošek v Dolnej ulici č. 7.**“

V tom istom čísle uverejnil reklamu na svoju čistiareň, založenú už v roku 1902, Dávid Kemény: „**Farbiareň, chemické pranie a čistenie - parostrojový pohon. Dielňa a prevzatie látok a objednávok vo vlastnom dome - Horná ulica č. 16, telefón: 117.**“

V 13. čísle (z 21. marca 1920) ste sa mohli dočítať, že: „**Oplecká, stuhle, čepce a iné súčiastky k ľudovému kroju ako i výšivky predáva vdova Bergerová v Dolnej ulici č. 41.**“

O týždeň neskôr sa v redakcii Hronských novín udiali zásadné zmeny. Noviny sa stali orgánom Slovenskej národnej a roľníckej strany a novým zodpovedným redaktorom sa stal Daniel Šustek. Redakcia uverejnila nasledovnú správu: „**Oznámenie! pre peňažité ťažkosti a drahotu tlače, ktoré sú nateraz spojené s vydávaním časopisu, prešiel celkom do nových rúk: Dr. Ján Alexander Fábry a Pavel Styk.**“

Ján Baláž

BÝVALÝ RINGOVÝ DOM ČÍSLO 20 - DNES DOLNÁ ULICA Č. 2

Z pripravovanej publikácie Domy starej Banskej Bystrice II., ktorá je venovaná Dolnej ulici, vám v tomto čísle BYSTRICKÉHO PERMONA prinášame skrátenú stať o dome č. 2.

Dom v Dolnej ulici č. 2 je situovaný na rozhraní námestia (bývalého ringu) a Dolnej ulice. Až do začiatku minulého storočia však patril spolu s domami č. 4, 6 a 8 na tejto strane ulice, k takzvaným ringbürgerským - cirkulárnym domom, ktoré evidenčne prináležali k námestiu. V súčasnosti je prvým domom na tejto strane Dolnej ulice.

Pôvodne neskorogotický dom z prelomu XV. a XVI. stor. prestavali v lete r. 1533. V tomto období dal vtedajší majiteľ domu **Anton Schneider** postaviť deliaci múr medzi týmto a susedným (spodným) domom - č. 4, ku ktorému vo dvore pristavali obytné objekty. Po požiari 17. septembra 1554, keď vyhořela takmer celá Dolná ulica, dom opäť prestavali - už v renesančnom slohu. Aj po ďalšom požiari (v r. 1625) zrealizovali prestavbu domu. Medzi rokmi 1843-1865, keď boli majiteľmi domu **Horčekomci**, na dom pristavali druhé poschodie. Pri prestavbe v rokoch 1896-1897 prefasadovali priečelie domu v empírovom slohu. Nad oknami doplnili figurálne fragmenty a na roh strechy domu osadili ozdobnú mosadznú vežičku.

Najstarším známym majiteľom domu bol mäsiar, ale tiež bankský ťažiar, **Gregor Fleischer** (Flascher, Carnifex), ktorý dom vlastnil už pred r. 1514. V rokoch 1518-1521 bol členom mestskej rady. Jediná písomná zmienka, ktorá sa o ňom zachovala, je zaznamenaná v listine z 11. novembra 1514: „*Pokonanie Žigmunda Svätajánskeho (Szwatjanszky) s ťažiarimi (na Boci ?) sú to: J. a A. Esopus z Kremnice, Beňuš¹, Gregor Carnifex, Anton a Juraj Libentag, Ondrej Sotcz, uhliar Labati, Lukáš z Kremnice, Ján Urberer a Gašpar Slezina.*“ Po r. 1526 dom č. 2 od Gregora Fleischera kúpil **Klement Selecký** (Seletius), ktorý však v ňom nebýval. Dom užíval jeho synovec **Anton** (Antonius, Anthonie) **Schneider** (Sneider, Sartor), ktorého v r. 1529 zdanili v tomto dome. A. Schneider v r. 1526 ešte vlastnil dom na opačnej strane Dolnej ulice (dnes č. 11). Jeho strýko - Klement Selecký bol od r. 1514 rektorom (farárom) v Špitálskom kostole sv. Alžbety na konci Dolnej (Špitálskej) ulice, keď v tejto funkcii nahradil zosnulého **Jána Königsbergera**². Klement Selecký bol špitálskym rektorom takmer

Spodná časť námestia pred r. 1884. V popredí dom v Dolnej ulici č. 2.

Dom v Dolnej ulici č. 2. pred rokom 1928.

20 rokov. Posledné roky života prežil v poľskom mestečku Myślenice (neďaleko Krakova), kde 28. apríla 1533 spísal testament, v ktorom vyjadril želanie, aby bol pochovaný vo farskom kostole v Myśleniciach. Na trovy vlastného pohrebu odkázal strieborný kalich a 140 poľských zlatých. Z nich sa malo vyplatiť každému kňazovi, ktorý sa zúčastní na jeho pohrebe 15 poľských grošov. Zvyšok sumy mal byť rozdelený chudobným. Okrem ďalších hnuťelností rektor Selecký daroval kňazom v Hronskom Beňadiku všetky svoje knihy. O necelé tri týždne neskôr zomrel. V listine z 31. mája 1533 sa píše: „*Bratislava. – Arcibiskup Pavel de Warda potvrdzuje Krištofa Kyndermana, farára v Dubovej (Duboua), za nového rektora Špitálu sv. Alžbety v Banskej Bystrici na miesto, uprázdnené smrťou (18. mája 1533) doterajšieho rektora Klementa Seleckého. Arcibiskupovi ho prezentoval faktor Ján Dörn-schwamm - zástupca Fuggerovcov ako patrónov Špitálu. Kyndermana majú do úradu rektora uviesť: Matej - farár v Hájnikoch³ a zvolenský vicearchidiakon a banskobystrický farár magister Anton (Paus ?).*“ Po Klementovi Seleckom sa majiteľom domu stal, už spomínaný, Anton Schneider s manželkou Dorotou, ktorý v dome býval minimálne od r. 1529. V listine z 15. júla 1533 sa píše: „*Testamentári nebohého špitálskeho rektora Klementa - terajší rektor Krištof Kinderman, fuggerovskí faktori Juraj Mertz, Ján Franck, ďalej Anton Paus a Juraj Rabl, dávajú zapísať do mestského protokolu stať z Klementovho testamentu, kde odkazuje svojmu synovcovi Antonovi Schneiderovi a jeho manželke Dorote dom, ležiaci medzi domami Pavla Czihorna a Mičkovho brata Stanislava, a bane v Pohronskom Bukovci, ktorých spolumajiteľom je pán Krištof Kinderman.*“ **Anton Schneider** bol od r. 1535 do r. 1550 členom mestskej rady a v posledne spomínanom roku aj hradným (zámokým) kapitánom. Už necelý mesiac po oficiálnom potvrdení vlastníctva zdedeného domu začal na ňom vykonávať rôzne stavebné úpravy. Svedčí o tom i listina z 12. augusta 1533: „*Anton Schneider postavil deliaci múr medzi svojím domom a domom suseda Pavla Tschihorna na vlastné náklady, hoci tohto žiadal o príspevok a o susedskú výpomoc. Schneider preto zakazuje Tschihornovi pristavovať k tomuto múru akékoľvek objekty.*“

Začiatkom XVIII. stor. dom vlastnil **Ferdinand** (niekde i František?) **Heinzelly**, ktorý je uvedený ako jeho majiteľ aj v daňových registroch z r. 1714. Po F. Heinzellym sa vlastníkom domu stal **Ján Krištof Heinzelly** (Heintzelius), možno jeho syn alebo brat. J. K. Heinzelly bol v r. 1721-1727 členom mestskej rady a súčasne aj notárom. Bol aj

banským ťažiarom. Vlastnil bane v Richtárovej, Harmanci, Jasení a aj v Banskej Štiavnici. Začiatkom 40. rokov už bol dom majetkom **Jána Simmertha**. V záznamoch mesta z r. 1747 je ako majiteľ uvedený **František Zechenter** (Center) - desiatnik, ktorý dom vlastnil aj v r. 1760. F. Zechenter bol kovolejarským majstrom. Venoval sa aj odlievaniu zvonov. V r. 1739 v jeho dielni odliali zvon pre kostol vo sv. Jakube. Z r. 1741 sa o F. Zechenterovi zachovala krátka archívna zmienka tohto znenia: „*František Zechenter vyrobil jeden špeciálny zvon, vodné delo a pre hodinovú vežu kotúče na odbíjanie hodín (Uhr-Schale).*“ Po F. Zechenterovi - Centerovi sa novým vlastníkom domu stal **Jozef Husár** - člen mestskej rady v r. 1756-1778. Najskôr zastával funkciu podnotára - zástupcu notára (v r. 1756 - 1766) a v troch volebných obdobiach aj richtársky úrad: v r. 1770, 1771 a 1777. Jozef Husár bol pravdepodobne synom **Ondreja Husára**, ktorý bol tiež dlhoročným senátorom:

v r. 1720-1756 a tak isto trikrát aj richtárom (v r. 1739, 1743 a 1747). Od Jozefa Husára dom v r. 1786 za 7 200 zlatých kúpil **Pavol Prónai**. V r. 1810 jeho manželka **Žofia Prónaiová** dom predala **Jozefovi Rongemu**. Po J. Rongem bol jeho majiteľom **Jozef Majovský**. Ten v r. 1843 dom za 30 350 zlatých predal **Karolovi Horčekomci** (Hortsek), ktorý ako jeho majiteľ figuruje aj v záznamoch mesta z r. 1856 a 1864. V revolučných - meruósmych rokoch (1848-1849) bol Karol Horček členom mestskej rady. V r. 1887 v jeho dome bývali viacerí (spolu šesťnásť) podnájomníci: Rudolf Denk, Július Buchfellner, Žigmund Márkus, Arpád Kemény, Fridrich Keil, Ján Dubovan, Ján Szanitrár, Adolf

Teplický, Emil Pics, Ján Knezovits, Peter Micsovsky, Ferdinand a František Korinekovi, Andrej Mišura, Jozef Trapz a František Morvay. Aj v 90. rokoch boli majiteľmi domu Horčekomci. Karol Horček mal tri dcéry. Jedna sa vydala za **Jána Bernarda Hüttnera**, druhá za **Teofila Stadlera** (od r. 1866 boli spolumajiteľmi Harmaneckých papierňí) a tretia za pána **Kollára**, ktorého syn - MUDr. **Kamil Kollár** v r. 1924 zdedil po manželke T. Stadlera, **Matilde** niekdajší **Mollerovsko-Stadlerovský** dom (Dolná ulica č. 7).

Už pred r. 1895 v tomto dome prevádzkoval pohrebničník **Arpád Holesch** a v rohu prízemí - pri dome č. 12, bol v tomto období obchod nástupcov **Ernesta Keppicha**. Po r. 1919 si v dome zriadila expozitúru „*Tatra - úverná banka*“, ktorá tu sídli i dnes. V súvislosti s Tatra bankou sa po 400 rokoch v tomto dome,

zhodou náhod, opäť stretávame s menom **Selecký**. V r. 1923 bol riaditeľom banskobystrickej pobočky **Michal Selecký**. V tom istom roku v dome pôsobil aj lekár **Schick**. 4. marca 1923 mu v Hronských novinách uverejnili nasledovný krátky oznam: „*Röntgenový, kvarcový a elektroliečebný ústav, MUDr. A. Schick - Dolná č. 2.*“ V 20. a 30. rokoch mal vo dvore domu fotoateliér známy fotograf **Jozef Ruml**.

V priestoroch prízemí, pri Arpádovi Holleschovi, bola v období I. čs. republiky predajňa s obuvou: „*OBUV - JIRO*“. Koncom 20. rokov sa do týchto priestorov z domu v Dolnej ulici č. 22 presťahovala zberňa šatstva čistiarne „*Mork*“ - majiteľ **Ján Mork**, sídlia v Dolnej striedobnej ulici. Už pred r. 1933 v dome pôsobila Slovenská poisťovňa - účastinárska spoločnosť. Začiatkom 30. rokov tu sídlil aj advokát (pravotár) **Dr. Emil Bárcey**. V 50. rokoch bol na prízemí domu obchod s knihami - „*ORÁČ*“. Koncom tohto desaťročia tu mala svoje priestory cestovná kancelária „*Turista*“ a v 1. polovici 60. rokov opravovňa hodín. Od r. 1968 až do začiatku 90. rokov v priestoroch prízemí domu fungovala firma **Tesla Eltos** (tzv. „*Multiservis*“) - oprava a predaj televízorov na „*leasing*“ (splátky).

Ján Baláž

Poznámky:

¹ - **Štefan Beňuš** bol v rokoch 1503 - 1505 richtárom mesta

² - syn **Michala Königsbergera**

³ - dnes Sliač

PRÍBEH KAROLY SKUTECKEJ - KARVAŠOVEJ

Obzrime sa o 66 rokov späť, keď centrum SNP Banská Bystrica sa po 27. októbri 1944 premenila na hlavné sídlo prenasledovania účastníkov odboja a židovského obyvateľstva. Vo väznici Krajského súdu na dnešnej Skuteckého ulici sa v celách o rozlohe 10 x 5 metrov tiesnilo 130-150 zatknutých, spolu viac ako 2 000 väzňov. Nemecký veliteľ banskobystrickej posádky Kurt Deffner nariadil v okolí Banskej Bystrice odstrániť časť zaistených väzňov.

Protitankové zákopy pri Kremničke, vybudované počas SNP, sa stali miestom, kde bolo popravených v dňoch 20. novembra, 12. decembra 1944, 5. januára, 20. januára a 19. februára 1945 747 osôb. Následným miestom umučených cca 900 osôb (iné pramene uvádzajú počet osôb 400), sa stala vápenná pec v katastri obce Nemecká neďaleko Brezna. V dňoch 5., 6., 7., 9. a 11. januára 1945 popravicie čaty zbavili života zaistencov z Krajskej väznice v Banskej Bystrici. Na zamaskovanie tohto hrozného činu použili katani kusy asfaltu, ktoré vytvárali kúdoly čierneho dymu a znemožňovali tak šíreniu zápachu spálených ľudských tiel. Popol vysypali do Hrona. Medzi popravenými bola aj dcéra Dominika Skuteckého Karola Skutecká - Karvašová, matka dramatika a esejistu Petra Karvaša s manželom, príbeh ktorej predkladáme na uverejnenie.

K nevelkej skupine výtvarných umelcov nežného pohlavia medzi vojnového obdobia na Slovensku (1918-45), patrí aj dcéra Dominika Skuteckého, Karola, ktorá bola najmladším dieťaťom slávneho maliara medeného hámra.

Na svet prišla 4. júna 1893, potom čo sa rodina Dominika Skuteckého po vypuknutí moru v meste lagún natrvalo presťahovala do Banskej Bystrice. Tu Karola ukončila základné a stredné vzdelanie a získala širokospektrálne jazykové znalosti, keď ovládala: anglicky, francúzsky, maďarsky, nemecky a taliansky. Okrem toho potvrdila hudobné gény rodiny výborným ovládaním hry na klavír. Otec jej od detstva vstúpil do základné poznatky z vlastného kumštu, ktoré si prehĺbila na výtvarnej akadémii v Budapešti, vo Viedni a počas krátkodobých študijných pobytoch v Maďarsku, Rakúsku a Taliansku. S vôňou olejovej farby sa Karola oboznámila ako otcova modelka na obrazoch: Portrét Karoly (1897), Dcéra číta (1910), Portrét Karoly Skuteckej (1911), Karola v ateliéri (1912), Lola (1912) a Maliarka kvetín (1916).

12. novembra 1918 sa milovaná dcéra vydala za MUDr. Ferdinanda Karvaša, s ktorým zostala bývať v rodinnej vile na Hornej ulici č. 57. (Očakávaný dedič neorenesančnej vily, jediný syn, spisovateľ, dramatik a esejista Peter Karvaš uzrel svetlo sveta 25. apríla 1920). Manžel si zriadil ordináciu na prízemí a v medzivojnovom období vykonával aj funkciu kúpeľného lekára v neďalekých kúpeľoch v Brusne.

Po vzniku Slovenskej republiky (1939), nastali pre Karvašovcov (D. Skutecký zomrel 13.3. 1921) neľahké časy. Získali síce prezidentskú výnimku roku 1941, ktorá rodinu zachránila pred deportáciami do koncentračného tábora roku 1942, ale nie od nosenia Dávidovej hviezdy. Vila sa stala v tom čase prechodnou stanicou pre mnohých rasovo prenasledovaných.

Roku 1941 musel Ferdinand zanechať lekársku prax a ani „prestup“ na katolícku vieru vo februári 1943 nezachránil rodinu pred arizáciou a vysťahovaním z vily do nájomného domu Porges palota. Vystresovaná Karola sa pokúsila zviať si život skokom do výťahovej šachty (18.6. 1943). S ťažkými zraneniami ju odviezli do miestnej nemocnice. Hoci nebola doliečená, spolu s manželom ju zatkli (syn sa zachránil útekom

najprv do Martina, potom do hôr až do ukončenia vojny) a neskôr 18.12. 1944 internovali do väznice Krajského súdu v Banskej Bystrici pod poradovým číslom - Karola 1184 a Ferdinand 1185

Na posledné stretnutie s matkou spomína syn Peter v knihe spomienok *V hniezde nasledovne: Bolo to 26. októbra 1944, keď som prišiel domov a povedal: Mama, zajtra-pozajtra Bystrica padne, odchádzame s vysielačom do hôr.*

„Stáli sme proti sebe medzi dverami pustého bytu - otec bol kdesi pri svojich ranených - a dookola ticho ako v prázdnosti štôlni hlboko pod zemou, v ktorej sa môže každú chvíľu vzňať plyn a mam a náhle ku mne pokročila a tuho ma objala, odrazu drobná a po prvý raz hľadajúca útulok a oporu u mňa. V tom okamihu objatia - ako som už vtedy mohol vedieť, čo značí objat' si posledný raz syna? - uvedomil som si, že ju už nikdy neuvidím a že si odteraz po dlhé roky už iba sám sebe budem domovom.

Snaha o vyslobodenie manželov z väzenia, organizované banskobystrickým biskupom Andrejom Škrábikom a MUDr. Rudolfom, Sokolom zo Slovenskej Ľupče, z 3. na 4. novembra 1944 a z 3. na 4. januára 1945 bola márna, nakoľko Ferdinand odmietol opustiť imobilnú Karolu, a tak obaja zahynuli 9. januára 1945 vo vápennej peci v Ráztockej doline v Nemeckej.

Karola Skutecká - Karvašová, podobne ako otec Dominik sa venovala figuratívnej maľbe a zátišiu. Techniku pastelu používala pri portrétovaní príbuzných a známych, olejomaľbu pri tvorbe kvetinových zátiší. Malovala orgován. Vystavovala v rokoch 1913, 1916, 1922 a 1947. Okrem Banskej Bystrice, v Bratislave, Prahe a Budapešti. Po otcovej

smrti a výstave v Prahe roku 1922 maľovala už len sporadicky. Žiaľ len dva obrazy. Zátišie s hodinami (olej, 1930) a Portrét ženy (kresba, 1923) sú vo vlastníctve Stredoslovenskej galérie v Banskej Bystrici. Obrazy doteraz zvané Jablká (olej, 1920), Zátišie (olej, 1930). Zátišie s keramikou a kvetmi (olej, 1930), Portrét otca (kresba), Autoportrét (kresba), sú v súkromnom vlastníctve obyvateľov Banskej Bystrice a Bratislavy. Pod svoje obrazy sa podpisovala dievčenským priezviskom a skratkou Rolla.

Peter Karvaš vidí svoju matku - umelkyňu takto: *„Mamka si prenosný trojrohý stojanček rozkladala v záhrade, na kopci Banoši, pri rieke Hrone, na Jesenskom vršku. Smel som jej nosiť neťažkú škatuľu s farbičkami, ktoré tlmene hrkali v tom strašnom zmätku a hlavne som si potom smel lopnúť na kameň a prizerať sa jej spoza pliec a bielejšiji, keď takmer vystretou rukou a s očami prižmúrenými a perami vťahnutými trochu medzi predné zuby črtala prvé čiary uhľom a potom úločkami farebných pasteliek, dakedy akvarelom alebo anilínovými farbami na plochých štetcoch. Bola to slávnosť zrodu, tlmená odpoveď prírode - predspevákovi, iluminovaný okamih fungujúceho odklínadla, tajomstva pusteného z fľaše, zrozumiteľného a pozemského dodatočne ako budík“.*

Stredoslovenská galéria pripravuje v budúcnosti vystaviť obrazy Karoly po boku svojho otca v Stálej expozícii Dominika Skuteckého na Hornej ulici číslo 55.

Jozef Ďuriančík

Maliarka kvetín (detail) v zbierkach Stredoslovenskej galérie.

PETELENOVA VILA – ALEBO VILA STAVITEĽA JURAJA HUDECA?

Na prelome 19. a 20. stor. aj banskobystriční mešťania uskutočňovali smelé plány s cieľom zveľadiť svoje mesto. Najkrajšou novou ulicou sa stala dnešná Skuteckého ulica, smerom na východ od historického námestia. I keď prvé verejné budovy vznikali na základe súťaží a projektov budapeštianskych architektov, ich staviteľom bol bývalý miestny stavebný majster, významný podnikateľ (firma Hugyecz-Rosenauer) a neskôr aj projektant Juraj Hudec (1853-1920).

Juraj Hudec bol pozoruhodnou osobnosťou. Svojimi schopnosťami, cieľavedomosťou a serióznosťou sa aj bez školského vzdelania veľmi rýchlo uplatnil v oblasti stavebníctva. Skúsenosti získal m.i. u firmy Wünsch v Budapešti, ktorá vyprojektovala a postavila prvú podzemnú dráhu na území európskeho kontinentu v rokoch 1894-96. Po návrate do Banskej Bystrice v rámci firmy Hugyecz-Rosenauer vybudoval výrobné zázemie pre stavebné realizácie: dielňu na betonovú výrobu, stolársku dielňu a fabriku na parkety, tehliareň a zámočnícku dielňu. Po postavení piatich verejných budov na Skuteckého ulici vyprojektoval a postavil tu aj vlastnú vilu.

Do vily sa nasťahoval v roku 1906 s rodinou s piatimi deťmi, šieste dieťa, Gejza, sa už narodilo tu. Jeho prvorođený syn Ladislav (1893-1958), neskôr slávny šanghajský architekt, mal vtedy 13 rokov.

Juraj Hudec si zvolil pre svoje rodinné sídlo typ talianskej renesančnej vily, obľúbený koncom 19. storočia. Jej novorenesančný charakter určuje čelný stredný rizalit s ústrednou dvojpodlažnou terasou so stĺpmi a balustrádou ako aj okná s frontónmi. Vstupy do budovy sú umiestnené na oboch bočných fasádach na úrovni druhého podlažia, vedú k nim jednoramenné schodiská. Nad ľavým vstupom v nische sa nachádza socha ženy so svitkom výkresu v ruke (alegória Architektúry), pod ňou letopočet 1906. Do požiaru v roku 1922 strecha budovy bola vyššia a širšia – drevený podhľad pod odkvapom bol zdobený vyrezávanými rozetami v kazetách – podobný motív ako na Späthovej vile na tej istej ulici, taktiež z projekcie Juraja Hudeca.

V interiéri vily sa autor neriadil novými trendami veľkomestských vil. Na prvom podlaží boli dva menšie byty, byt na druhom podlaží bol svojim merítkom a dispozíciou určený predstavami, potrebami a veľkosťou Hudecovkej rodiny. Od hlavného vstupu na ľavej bočnej fasáde prebiehala stredom celého podlažia široká chodba, z ktorej bol vstup do jednotlivých miestností na obe strany. V trakte smerom k ulici sa nachádzal salón panej domu, vedľa veľká spoločenská miestnosť (s dverami na balkón), ďalej spálne, na konci chodby kúpeľňa. V zadnom trakte budovy mala svoje umiestnenie Hudecova izba (pracovňa), vedľa nej denná izba, nazývaná vnútornou verandou, ktorá sa dala v letných mesiacoch spojiť s vonkajšou drevenou verandou, predstavanou pred strednú časť zadného priečelia. Vnútorná veranda veľkým preskleným otvorom s dverami uprostred osvetľovala chodbu – v prípade spoločenských udalostí bolo možné priestorove prepojiť všetky stredné miestnosti domu. Pravá strana zadného traktu slúžila kuchyni, komore a izbe pre služobní. O totožnosti nájomníka tretieho podlažia zatiaľ nevieme – jeho vstup bol osobitým schodišťom z pravej strany domu.

Pred i za vilou sa nachádzala veľká pestovaná okrasná záhrada – smerom na sever so sadom ovocných stromov. Pozemky nad

vilou patrili Hudecovcom až po Kačicu, tu stála ich tehelná.

Roky 1906-1914 prežité vo vile znamenali vrcholný rozkvet života rodiny ako aj hospodárskej prosperity jej živiteľa. Syn Ladislav tu prežil 4 roky ako gymnazista, cieľavedome vedený otcom k staviteľskej profesii. Ďalšie roky chodil domov zo štúdií na Technickej univerzite v Budapešti. V roku 1914 sa situácia dramaticky obrátila – odchod syna Ladislava na front a strach o jeho osud, hospodárske ťažkosti firmy vo vojnových rokoch, nezištná pomoc chudobným, zadlženosť pre anulované štátne vojnové pôžičky, súdne konania a zhoršujúci sa zdravotný stav Juraja Hudeca predznamenávali všestranný kolaps. V roku 1920 požiadal o výskrtnutie zo zoznamu firiem a na sklonku toho istého roku zomrel. Rodina sa presťahovala do Maďarska.

Vila sa až po roku 1942 dostala znovu do rúk výnimočného človeka – váženého banskobystričského lekára MUDr. Daniela Petelena, primára chirurgického oddelenia v rokoch 1937-1968, ktorý ju vlastnil a obýval

Dobový obrázok Hudecovej pracovne.

s rodinou do roku 1969 (verejnosť ju preto pozná ako Petelenovu vilu). Bývali taktiež na druhom podlaží. MUDr. Daniel Petelen viedol počas SNP Poverenieťvo zdravotníctva SNR a organizoval zdravotníctvo na území SNP. V týchto rokoch malo aj tretie podlažie mimoriadnych obyvateľov, rodinu Veselovcov, ktorí boli významnými účastníkmi protifašistického odboja a SNP (bratia Mirko, Milan, Miloš, Ivan a ich sestra Zora Paulendová, neskôr herečka zvolenského divadla).

Vila slúžila ako obytná budova do roku 1970. Odvtedy ju vlastní a používajú rôzne inštitúcie. Svojou dispozíciou zodpovedala aj funkciám administratívnej budovy a nebola prestavaná, avšak technický stav a označenie nezodpovedajú jej kultúrohistorickému a architektonickému významu.

Keďže v tomto roku vila bude meniť svojho majiteľa, nemalo by sa zabúdať na priority jej hodnôt. Dom je zapísaný v zozname pamiatok, č. ÚZ KP 2626.

Klára Kubičková

www.hudecproject.com.

Autorka (adresa Skuteckého 26) prosi čitateľov pôvodom z Banskej Bystrice o chýbajúce informácie o tomto dome (obyvatelia, udalosti, fotografie).

Juraj Hudec so svojou rodinou pred vilou. Dnes Skuteckého 13.

Interiér vily za Hudeca.

O ČOM STE MOHLI DOPOSIAL ČITAŤ V BYSTRICKOM PERMONE

Ani sa to nezdá a Bystrický permon k Vám prichádza už po ôsmy rok. Naša banskobystričská revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovného ruchu si za ten čas našla množstvo priaznivcov, ba dokonca získala aj ocenenie v rámci Slovenska. Žiaľ omedzené finančné prostriedky už od jej vzniku determinujú náklad i cestu k svojej čitateľskej verejnosti. Po veľmi priaznivých ohlasoch na každé číslo a zároveň stúpajúcom záujme o predchádzajúce ročníky sme sa rozhodli, že postupne uverejníme ich obsah. Veríme, že týmto našim krokom uľahčíme orientáciu čitateľov pri objavovaní zaujímavých tém. Archív predchádzajúcich ročníkov nájdete na adresách www.banskabystrica.sk v podadresári kultúra a www.permon.eu.

ROČNÍK I.

číslo: 0/2003

- Najstarší banskobystričský spis:
- Hotelový a reštauračný cenník U červeného raka z roku 1854 a niekoľko údajov z histórie hotela a domu:
- Amulet a kríž (báseň):
- Historický Špaňodolinský banský vodovod:
- K najstaršej podobe erbú Banskej Bystrice:
- K životnému jubileu poetky Zlaty Solivajsovej:
- Z literárnej minulosti Banskej Bystrice:
- Čriečky z histórie Banskej Bystrice:
- Náučný chodník Špania Dolina. Donovaly:

I. Chromek

J. Baláž

B. Kohút

M. Žuffa-Ellek

I. Graus

A. Kupcová

Z. Kasáč

D. Jarina

J. Vicen

číslo: 1/2003

- Koráliky poznania:
- Banskobystrický permoník:
- Hodinová veža, máromyseľnosť, závisť a pýcha:
- Báseň:
- Ján Thurzo (1437 - 1508):
- Najstarší zemepis písaný pre ľud:
- Krížová cesta Banská Bystrica - Špania Dolina:
- Banskobystrický mediarsky podnik:
- Dejinné medzníky v pomenovaní banskobystričských ulíc a námestí v historickom jadre mesta:
- Keď sa hudba stane láskou:
- Odhaľovanie banského sveta, Permon - strážca, patrón, partner:
- Básne:
- Veleštúr:
- Čriečky z histórie:
- Na úsvite vekov:
- Pozývame Vás na Veleštúr:
- Krížová cesta - súčasť náučného chodníka:
- Pred 70 rokmi slávnostne otvorili v Banskej Bystrici nový skokanský lyžiarsky mostík gen. M. R. Štefánika:

S. Očenášová-Štrbová, P. Gender

M. Šoka

I. Graus

M. Abelovský

P. Martuliak

I. Chromek

D. Bédi

M. Žuffa-Ellek

J. Baláž

J. Škvarková

J. Sand

M. Abelovský

I. Chromek

D. Jarina

I. Chromek

J. Vicen

P. Gender

K. Fremal

číslo: 2/2003

- O hrdosti Banskobystričanov:
- Permon v ľudovej slovesnosti:
- Denník princa Leopolda z cesty do stredoslovenských banských miest v roku 1764:
- Povstanie Štefana Bočkaja a Banská Bystrica:
- Počiatky prospektorstva a ťažby medenej rudy na Španej Doline:
- Udalosť roku 1849 v Banskej Bystrici očami kronikára:
- Emil Jurkovič - filológ, historik, literát ?:
- Centrálna časť kremnického hrebeňa - Görgeiho tunel:
- Trh v Banskej Bystrici; Tarifa miestnych poplatkov trhového mesta Banskej Bystrice:
- Banskobystrický medený výplatný znak z roku 1597:
- Názvy potokov v Banskej Bystrici a okolí:
- Srdce ako kus chleba (Ivan Plintovič):
- Ján Cikker a Banská Bystrica:
- Návšteva (báseň) Štefana Žáryho
- Banský skanzen - Špania Dolina:
- Zlatý vek baníckej slávy osady Piesky:
- Tajomstvo zelenej farby alebo záhadný pigment:
- Čriečky z histórie:
- Za pamiatkami baníctva - osada Piesky:

S. Očenášová-Štrbová

J. Darulová

J. Vozár

P. Martuliak

M. Mácelová

V. Chromeková

I. Nagy

I. Chromek

J. Baláž

M. Bovan

J. Krško

S. Očenášová-Štrbová

J. Škvarková

M. Žuffa-Ellek

M. Bovan

M. Stillhammerová

D. Jarina

J. Vicen

číslo: mimoriadne/2003

- Historická návšteva hlavy katolíckej cirkvi v Banskej Bystrici:
- Pobrežia plné ticha (báseň Karola Wojtyły)
- Program návštevy, mapa mesta, organizácia dopravy
- Karol Wojtyła - pápež lásky a pokoja prichádza k nám: V. Nepšinský
- Neskorogotická krstiteľnica z kostola Nanebovzatia Panny Márie: M. Mácelová
- Modlitba za banskobystričskú diecēju
- Deti (báseň Karola Wojtyły)

D. Jarina

M. Mácelová

číslo: 3/2003

- Zo spomienok Dr. Juraja Slávika: výber - S. Očenášová-Štrbová
- Vartovka - história a súčasnosť: I. Chromek
- Krížová cesta Vás opäť pozýva
- Kalvária - Kaplnka Božieho hrobu na Urpíne: podľa M. Čiča sprac. J. Baláž
- Banská Bystrica v čase povstania Gabriela Betlena: P. Martuliak
- Krčmy, hostince, výčapy a hry alebo ako Banskobystričania v 16. storočí trávil svoj voľný čas: I. Graus
- Moyzesovo gymnázium a českí profesori: I. Chromek
- O starých pohrebiskách - z historického pera Emila Jurkoviča: preložil I. Nagy
- Čriečky z histórie: D. Jarina
- Prezident T. G. Masaryk navštívil pred 80 rokmi Banskú Bystricu: K. Fremal
- Teofil Stadler banskobystričský cirkevný a mestský mecenáš: S. Očenášová-Štrbová
- Niektoré služby poskytované v Banskej Bystrici v 20. a 30. rokoch minulého storočia: J. Baláž
- Priemysel v Banskej Bystrici v polovici 19. storočia: V. Chromeková
- Viliam Figuš-Bystrý, banskobystričský rodák: J. Škvarková
- Urpín - odveký strážca mesta: D. Kubišová

číslo: 4/2003

- Vianoce, Vianoce prichádzajú: A. Bitušíková
- Vinšujem Vám v tieto sviatky (báseň)
- Neskorogotická kaplnka sv. Barbory: Z. Chladná
- Prvé mierové slobodné Vianoce v Banskej Bystrici: I. Chromek
- Banskobystrickí notári na cestách (1. časť): I. Graus
- Voľba banskobystričského richtára - z historického pera Emila Jurkoviča: preložil I. Nagy
- Banská Bystrica na československých bankovkách: J. Baláž
- Ako nazývame kostoly: I. Očenáš
- Z rozhovoru s prof. Jánom Števčekom: S. Očenášová-Štrbová
- Zo spomienok Dr. Juraja Slávika: výber - S. Očenášová-Štrbová
- Betlehemy - malé umelecké diela nielen Vianoc: V. Majling
- K Vianočným zvykom v okolí Banskej Bystrice: J. Darulová
- Ľudové remeslá na Slovensku: V. Majling
- Vianoce a ich okruh slávenia: P. Caban

ROČNÍK II.

číslo: 1/2004

- Povstanie Imricha Tökölyho vo vzťahu k osudom mesta Banská Bystrica a jej obyvateľov: P. Martuliak
- Šľachtici z Radvane a ich osudy v stredoveku: P. Maliniak
- Banskobystrickí notári na cestách (2. časť): I. Graus
- Vežoví trubači - predstavitelia svetskej hudby: M. Bárdiová
- K vyberaniu mýtnych poplatkov v Banskej Bystrici: J. Baláž
- Priemysel a doprava v B. Bystrici v r. 1867 - 1890: V. Chromeková
- O čom písal v roku 1934 Pohronský Hlásnik
- Magnus Decus Hungariae - Náš Matej Bel: P. Podracký
- Z rodných obýčajov - Predsvedobné obdobie: K. Košťalová
- Zimné obdobie - čas spoločenských stretnutí, zábav a plesov: J. Darulová
- Zemepis Horehronia: I. Chromek
- Čriečky z histórie: D. Jarina
- Výšinné sídliská v okolí Banskej Bystrice: P. Ušiak
- Návšteva sídliska Hrádok (pod Pánskym dielom): J. Vicen, P. Gender
- Kam kráčaš cestovný ruch?: redakcia

číslo: 2/2004

- Kostol premenenia Pána - 750. výročie posvätenia Špaňodolinského kostola: D. Bédi
- Osudy Banskej Bystrice v čase povstania Františka Rákociho II.: P. Martuliak
- 150. výročie vzniku prvého osemtriedneho gymnázia v meste: I. Chromek
- K neskorogotickému podobe kostola Nanebovzatia Panny Márie: Z. Chladná
- Anton Radvanský, barón v službách monarchie: P. Maliniak
- Rodina - súčasť mestskej spoločnosti: J. Darulová
- Niektoré nere realizované stavby a stavebné úpravy v historickom centre Banskej Bystrice z 18. a 19. storočia: J. Baláž
- Túlačky po meste s poéziou v srdci: I. Abelovská
- Čriečky z histórie: D. Jarina
- Fragmenty z biografie Mikuláša Kováča - v šlapajach poézie: J. Lomenčík
- Dávno zabudnuté vojny? Aké sú osudy ich pamätníkov: I. Chromek

- A my vždy verili sme, že vytrvať je krásne: J. Kleinert
- Jaskyne Kaplnka a Netopierska na vrchu Hrádok P. Ušiak
- pri Banskej Bystrici a ich osídlenie: M. Žuffa-Ellek
- Znovuzrodenie Špaňodolinského banského vodovodu: redakcia
- Publikácia, ktorá Vás osloví: Banská Bystrica v premenách času II.
- Kam kráčaš cestovný ruch? Využime ponúkané možnosti:

číslo: 3/2004

- Banská Bystrica v prvých dňoch povstania: K. Fremal
- Do zbrane, bratia!: J. Škvarková
- Slovenské národné povstanie vyrástlo z domácich koreňov: K. Fremal
- Slovenský zlatý poklad a Banská Bystrica: K. Fremal
- Prísaha československého partizána
- Priblížme si osudy vojenských veliteľov SNP, generál Ján Golian, generál Rudolf Viest: D. Baranová
- Generál Čatloš a jeho plán povstania: redakcia
- Bol zásah nemeckých vojsk predčasne vyprovokovaný?: M. Vesel
- Podiel evanjelického a. v. cirkevného zboru v Banskej Bystrici na protifašistickom odboji a SNP: P. Martuliak
- Senior Ján Bakoss: D. Baranová
- MUDr. Ludvík Nábělek a jeho rodina: I. Nábělek
- Havária „furmanov“ počas SNP v banskobystrickom okrese: S. Bursa, P. Ušiak
- Peter Karvaš - V hniezde: vybrala S. Očenášová-Štrbová
- Spravodlivý medzi národmi - MUDr. Daniel Petelen: V. Plintovič
- Ústup povstalcov na Donovaly: K. Fremal
- Parabrigáda v horách stredného Slovenska: M. Štilla
- Úvahy nad jednou dokumentárnou fotografiou: K. Fremal
- Odboj, Slovenské národné povstanie a L. Novomeský: K. Fremal
- Orientačné preteky po miestach kde kedysi stáli bunkre: I. Chromek
- Návšteva bunkra MOR HO!, (Pod Jelenskou skalou): J. Vicen, P. Gender

číslo: 4/2004

- Václav K. Zenger - bystrický Edison: I. Chromek
- Stavebný vývoj banskobystrického hradného komplexu v priestore a čase: J. Baláž
- Hviezda menom Gašparko, pohľad do dejín
- bábkarstva v Banskej Bystrici: S. Žabková
- Karl, Karol, alebo Károlyi - odhaľme pôvod dávnej patricijskej rodiny: I. Gaus
- Priemyselná výroba v Banskej Bystrici v 90. rokoch 19. storočia: V. Chromeková
- Čriečky z histórie: D. Jarina
- Pripomenie si Banská Bystrica Halloween alebo Pamiatku zosnulých?: D. Jarina
- Len tak na okraj: D. Jarina
- Racio poznania a ľudská noblesa v osobnostnej harmónii Zdenka Kasáča (pri príležitosti 80. narodenín): J. Lomenčík
- Čo skrývajú staré banskobystrické cintoríny: M. Mácelová
- Suchý Vrch - raj pre turistov v zime i v lete: J. Vicen
- Pozývame Vás na turistickú vychádzku do malého slovenského raja: J. Vicen, P. Gender

číslo: 5/2004

- Tajomné a neobvyklé javy a udalosti v Banskej Bystrici v 16.-18. storočí: I. Gaus
- Tradičná vianočná symbolika: J. Darulová
- Banskobystrický anjelský orchester: S. Očenášová-Štrbová
- Z rodinných obyčajov - Svadba: K. Košťálová
- Žalostný osud drobných sakrálnych objektov v Banskej Bystrici: J. Burkovský
- Bývalý Unterhaus - Dolný dom, kedysi najväčší a možno aj najvýznamnejší dom v Banskej Bystrici: J. Baláž
- Tematika Banskej Bystrice v známkovej tvorbe: D. Gubík, D. Jarina
- Sto rokov ľahkej atletiky v Banskej Bystrici: I. Chromek
- Dve výročia z dejín Banskej Bystrice: M. Štilla
- Jozef Dekret Matejovie a Banská Bystrica: J. Burkovský
- Osobnosť hudobného sveta zasluhujúca pozornosť: J. Škvarková
- Čriečky z histórie: D. Jarina
- Nová atrakcia na Španej Doline
- Sprievodca cestovného ruchu v meste Banská Bystrica: J. Ďuriančík, M. Machunková
- Dielo starého majstra opäť oživa

ROČNÍK III.

číslo: 1/2005

- 750. výročie udelenia mestských privilégií Banskej Bystrici: J. Baláž
- Belo IV. a jeho miesto v dejinách: redakcia
- Osudná bitka pri rieke Slaná: redakcia
- Bronzové poklady a najstarší kovolejáři na strednom Slovensku: M. Mácelová
- Ján Dernschwam - stredoveký manažer a bibliofil: J. Ďuriančík
- Filip Morgenthaler - hrdinský kapitán, postrach Turkov: V. Sklenka
- Žalostný osud drobných sakrálnych objektov v Banskej Bystrici: J. Burkovský
- Neprehliadateľný Ebnerovský dom - dom na Námestí SNP č. 22: J. Ďuriančík
- Banický zvon a jeho pohnutá história - I. časť: I. Gaus
- Banskobystrický Macholdovci ako ich nepoznáme: M. Bovan

- Dr. Jan Roubal - pedagóg, popredný entomológ a ochranca prírody: V. Franc, J. Burkovský
- Ako pred 60 rokmi vstúpila do Banskej Bystrice sloboda: K. Fremal
- Banskobystrický geológovia a baníci jubilujúcej Banskej Bystrice: J. Galvánek
- Možnosti bežeckého lyžovania v Banskej Bystrici: J. Vicen

číslo: 2/2005

- Čaro starých vedút - Banská Bystrica v premenách času: V. Sklenka
- Matejov dom?: J. Baláž
- Banický zvon a jeho pohnutá história - II. časť: I. Gaus
- 750 rokov obce Jakub: D. Bédi
- Čo sa dialo v stredovekej kuchyni: M. Mácelová
- Benického dom - jeden zo skvostov Banskej Bystrice: L. Fillová
- 440. výročie Maximiliánovho lesného poriadku - Constitutio Maximiliana: J. Burkovský
- Lekár s humoristickým perom - rodák, na ktorého sa trocha zabúda: J. Borgulová
- Tri okružle jubileá banskobystrického skautingu: I. Chromek
- Priemysel v Banskej Bystrici na začiatku 20. storočia (1901-1914): V. Chromeková
- V roku 1855 začala na území mesta pracovať meteorologická stanica: I. Chromek
- Náučno-poznávaci chodník Malý špaňodolinský banský okruh: M. Žuffa-Ellek
- Turistika - pozvánka na Malý špaňodolinský banský okruh: P. Gender, M. Žuffa-Ellek, J. Vicen

číslo: mimoriadne/2005

- Banskobystrická meď v Benátkach: M. Skladaný
- Richtársky úrad a mestská samospráva v minulosti Banskej Bystrice: redakcia
- Banská Bystrica - medená či povstalecká?: M. Skladaný
- Banská Bystrica v praveku a vo včasnem stredoveku: M. Mácelová
- Čriečky z histórie: D. Jarina
- Aké boli privilégiá kráľa Bela IV. pre Banskú Bystricu: redakcia
- K najstaršej podobe erbu Banskej Bystrice: I. Gaus
- Pôsobenie Thurzovsko-Fuggerovskej spoločnosti v Banskej Bystrici na prelome 15. a 16. storočia: Z. Chladná, P. Mičko
- Banskobystrický mediarsky podnik: M. Žuffa-Ellek
- Aké boli bašty starej Bystrice: J. Baláž
- Barbakan pred svojou obnovou odkrýva dávne tajomstvá: L. Fillová
- Stručné dejiny banskobystrickej diecézy: G. Brendza
- Drevený evanjelický kostol v Lazovnej ulici: J. Baláž
- Právo meča a banskobystrický majster kat: V. Sklenka
- Objavujte s nami svoje mesto: redakcia
- Bystriciensis - združenie cestovného ruchu Banská Bystrica
- Vyhlásenie účastníkov seminára v Španej Doline, dňa 24. júna 2005

číslo: 3/2005

- Meď nad zlato (báseň): I. Abelovská
- Z histórie remeselnej výroby v Banskej Bystrici: K. Burkovská
- Matej Bel - Funtík: M. Lásková
- Notitia Hungariae Novae Historico Geografica...: M. Lásková
- Niektoré miestne-chotárne názvy v Banskej Bystrici, I. časť: J. Baláž
- Ekonomické problémy Banskej Bystrice počas prvej svetovej vojny: V. Chromeková
- Banská Bystrica na záplekách: J. Burkovský
- Aké boli oslavy 700. výročia Banskej Bystrice pred 50 rokmi?: J. Burkovský
- Prehľad škôl poskytujúcich odborné vzdelanie v Banskej Bystrici od druhej polovice 19. storočia do polovice 20. storočia: K. Burkovská
- Etnické menšiny v Banskej Bystrici v druhej polovici 19. storočia až do roku 1938: J. Darulová
- Sto rokov od zalesnenia Podlavických výmoľov: J. Burkovský
- Publikácia zasluhujúca si Vašu pozornosť: I. Nagy
- Rozvoj organizovanej turistiky v B. Bystrici a jej okolí: I. Chromek
- Úsmevné spomienky na Jána Šimčíka (1903-1987): J. Kassa
- Plavecký maratón „dole Hronom“: J. Kassa
- Banskobystrický volejbal v r. 1927-1938: J. Kassa

číslo: 4/2005

- Sviatky lásky, pokoja a tepla v duši: V. Majling
- Špania Dolina - lokalita európskeho významu: I. Herčko
- Niektoré miestne-chotárne názvy v Banskej Bystrici, II. časť: J. Baláž
- Náš Permon vzdelával čitateľov i učiteľov: J. Ďuriančík
- Za M. Čulena sa mala B. Bystrica stať hlavným mestom Slovenska - Felvidéku: M. Štilla
- Z politicko-spoločenského života v Banskej Bystrici v r. 1918 - 1938: K. Fremal
- 65. výročie otvorenia železničnej prevádzky na trati B. Bystrica - Dolná Štubňa: K. Burkovská
- Dáme šancu cestovnému ruchu?: M. Sanitrár
- Rotary klub Banská Bystrica oslávil v roku 2005 sedemdesiatku: I. Belan
- Na hrbčoku - dom so strategickou polohou: J. Borgulová
- Kremnické vrchy - sedlo Tri kríže 1180 m. n. m.: J. Vicen
- Najchýrnejšie terény pre lyžovanie, sánkovanie a zábavu v Banskej Bystrici v rokoch 1930-1938: J. Kassa
- Nezabudnuteľný Paľo Novák (1908-1991): J. Kassa

Pokračovanie v budúcom čísle.

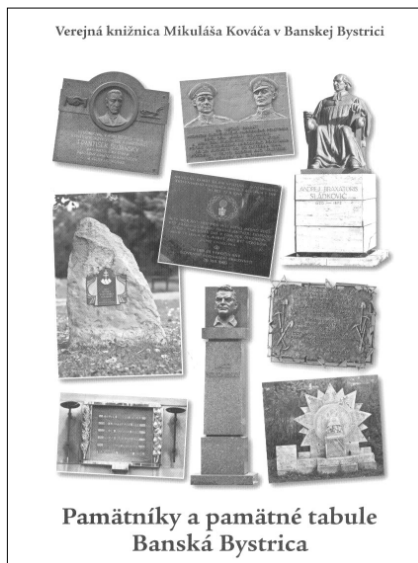
PAMÄTNÍKY A PAMÄTNÉ TABULE V MESTE POD URPIŇOM

Kto sa zaujíma o históriu i prítomnosť Banskej Bystrice, má v súčasnosti v ponuke pestré spektrum prameňov poznávania. Za posledné roky bolo vydaných niekoľko zaujímavých edičných titulov (obrazových i textových), ba dokonca od roku 2003 vychádza v meste pod Urpínom historická revue BYSTRICKÝ PERMON. Iniciatíva je viaczdrojová, prichádza s ňou mesto, kultúrne či iné inštitúcie, ba i zapálení jednotlivci.

Najnovším prírastkom je publikácia Pamätníky a pamätné tabule Banská Bystrica (zostavovateľka Katarína Donovalová). Vydala ju Verejná knižnica Mikuláša Kováča v Banskej Bystrici s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR a podporou Mesta Banská Bystrica (2009).

Farebná, bohato ilustrovaná brožúra ponúka všetkým záujemcom prehľad existujúcich označení objektov či samostatných pamätníkov, ktoré pripomínajú pôsobenie významných osobností alebo miesta udalostí. Zostavovateľka spracovala zoznam podľa ulíc a pridružených obcí, výbornú orientáciu poskytujú i pridané registre – personálny, predmetový, autorov pamätníkov, autorský register a register

ulíc. Kvalitu publikácie zvyšujú farebné fotografie celkov i detailov ponúkaných objektov.

150 strán zhustených informácií o pamätníkoch a pamätných tabuliach podáva svedectvo o povahe historických dejov mesta i regiónu. Zo starších dejín sú zastúpení Matej Bel, Jozef Dekrét Matejovie, štúrovci i maticné obdobie, cirkevné udalosti, z novších zasa vojnové udalosti a Slovenské národné povstanie. Posledné roky priniesli poctu významným osobnostiam kultúry a umenia, napr. Petrovi Karvašovi, Lacovi Novomeskému, Jánovi Cikerovi, ale i návšteve pápeža Jána Pavla II. v Banskej Bystrici roku 2003.

Skúmavý znalec si spomenie i na pamätníky, ktoré už z prostredia mesta zmizli (z politických alebo iných dôvodov). Škoda, veď každý z nich svedčil o svojej dobe. Na druhej strane je potešiteľné, že existujúci zoznam uvedených objektov bude mať pokračovanie.

V období, keď sa toľko diskutuje o podobe vlastníctva či zmene prístupu k vyučovaniu regionálnej histórie, je publikácia vítaným zdrojom inšpirácie a poznania. Preto by nemala

chýbať v žiadnej banskobystrickej škole či knižnici.

Jana Borgulová

NA BICYKLI ZA ĽUPČIANSKOU POVEŠŤOU

Rada čítam knižky. Prednedávnom som doma našla malú, tenkú knižku povestí so zaujímavým obsahom. Čítaním som zistila, že povesti sú z okolia neďalekej obce Slovenská Ľupča. Knižku som prečítala raz - dva. Tieto príbehy mi však nedali pokoja. Stále som rozmýšľala nad tým, ako to asi môže vyzeráť v skutočnosti. Jeden krásny slnečný deň mi rodičia povedali, že ideme na bicykle. Zrazu som si spomenula na knižku s príbehmi z okolia Slovenskej Ľupče. Hneď bolo jasné, kam ideme. Všetci sme sa zhodli, že tieto miesta sme ešte nenavštívili. Nápad to bol teda dobrý.

Vyrazili sme popri rieke Hron, po jej spevnenej hrádzi smerom k Slovenskej Ľupči. Prešli sme cez dedinku Šálková, po ktorej nasledovala lesná cestička. Cestička sa kľukatila bukovým lesom, ktorý hustol. Prvou zastávkou našej cesty za „ľupčianskou povestou“ bolo skalné mesto Šupín. Skalné bralá nás zastavili. Prekvapení sme zosadli z bicyklov a vybrali sme sa strmým svahom na samý vrch. Skaly, ktoré nás sprevádzali celou cestou na samotný vrch mi oživilí príbeh, ktorý som začala rozprávať rodičom:

„Bolo to dávno čo sa Ľupčania a Poničania hádali, komu patria rudné bane medzi Farbištom a Pôľčom. Na konci tohto územia sa týčil kamenný hrad. Povrávalo sa, že tam žila čierna pani, ktorá ukrývala veľké bohatstvo. Kto by ho však zazrel, zostal by uväznený v kamenných bralách. Čas však plynul ďalej a Ľupčania aj Poničania si brali z medenej rudy. Raz však prišla od župana listina pre Poničanov, že budú oslobodení od platenia daní. Ľupčania však obviňovali Poničanov, že listina je falošná, preto ľupčiansky richtár zašiel za hradným pánom, aby povolil nejaké tie výhody pre Ľupču. Hradný pán povedal, že listina bude toho, kto nájde vzácnejšiu žilu. Všetci kopali z oboch strán, až sa dostali pod strmé bralisko, kde stál hrad čiernej paney. Raz sa baníci spoločne prekopali do chodby obsypanej malachitom a lesklými kovmi. Chodbou sa dostali do krásnej priestranej jaskyne. Na stole sa kopili zlaté misy s perlovými náhrdelníkmi a okolo stola boli pokladnice plné drahých kovov. Baníci boli až tak oslepení bohatstvom, že zabudli na všetky nebezpečenstvá, ktoré ich mohli stihnúť. Odrazu sa však začalo všetko triasť, rúcať a balvany padali do Hrona. Iba jedno bralo zostalo na svojom mieste ako výstražná čierna pani.“

Na tom mieste teraz stojíme. Rozhliadli sme sa dookola a zazreli sme nádhernú panorámu Slovenskej Ľupče. Zbehli sme dole naspäť na

lesnú cestičku a pokračovali sme ďalej. Bicyklom sme sa dostali až k druhej zastávke na začiatku Driekyňskej doliny. Pri zurčiacom potôčiku sme sa zastavili a posilnili sa kúskom jedla. Oproti na mohutnej skale sme zazreli skalolezcov. Zahľadela som sa na skalu, ktorá mi pripomenula ďalší príbeh, a tak som začala rozprávať rodičom príbeh o Driekyňskej skale:

„Dolinou popri potoku pastier Janko pásol ovečky. Bol chudobný a tak jeho celodennou obživou bola hrudka syra a voda z potoka. V jeden deň, keď sa Janko vyvaloval pod košatým bukom, objavila sa pri ňom hrbatá starena. Bola hladná, a preto sa spýtala Janka, či pre ňu niečo nemá pod zub. On jej ochotne dal hrudku syra, aj keď sám bol hladný. Starenka sa mu poďakovala a zabúchala palicou do zeme. Oproti Driekyňská skala sa zrazu začala triasť a otvárať sa. Janko nesmel vkročiť a neveril vlastným očiam.

Jagavé kovy ho oslepovali, zlaté náhrdelníky a truhlice s brokátovými látkami ho lákali. V kúte zazrel ligotajúce sa zvončeky, a tak ich zobral pre svoje ovečky a pre seba novú kapsičku. Starenka mu povedala, že si dobre vybral, lebo kapsička vždy v sebe skrýva peceň chleba a hrudku syra a ovečky so zvončekom sa od stáda neodtrhnú. Starenka sa vytratila. Dozvedel sa to aj syn bohatého gazdu, ktorý chcel tiež stretnúť starú ženu. Sadol si pod buk a čakal. Starenka sa pri ňom pristavila a pýtala si niečo na jedenie. On jej však len odvrkol, že nič nemá, nech ide na vedľajšiu pastvinu si pýtať. Za radu mu poďakovala, pobúchala palicou a skala sa otvorila. Mládenec vošiel do vnútra, bohatstvo ho tak očarilo, no späť sa nevrátil. Ovečky za ním vbehli dnu. Začali šibať hromy a blesky. Skala sa sama uzavrela.“

Ukázala som rodičom skalný útvar, ktorý pripomína skamenenú hlavu blúdiacej ovečky, ktorá márne hľadá svojho pastiera. Po tomto príbehu sme dojedli a pokračovali ďalej v našej ceste. Poľnou cestičkou sme sa dostali až k mostu cez rieku Hron, ktorý je akousi bránou do Slovenskej Ľupče. Bol to pekný deň, kde sme sa prostredníctvom zaujímavých príbehov dozvedeli niečo viac o Slovenskej Ľupči a jej okolí.

* * *

Úryvok z reportáže od Kataríny Kováčovej zo 6.B triedy Základnej školy Slobodného slovenského vysielateľa v Banskej Bystrici vypracovanej v rámci 1. ročníka regionálnej súťaže vyhlásenej Banskobystrickým geomontánnym parkom.

HISTÓRIA TURISTICKÝCH CHÁT V OKOLÍ BANSKEJ BYSTRICE

Prekrásne prírodné a krajinné prostredie, ktorým je obklopená Banská Bystrica, významnou mierou prispieva k jej prívlastku „Perla Pohronia“. Nádherné okolie je priam predurčené pre letnú a zimnú turistiku. Organizovaná turistika sa tu začala rozvíjať od prelomu 19. a 20. stor. Na jej rozvoji sa podieľali Uhorský karpatský spolok (Magyarországi Kárpát Egyesület), Karpatský turistický spolok (Karpathenverein), Klub československých turistov (KČST), následne Klub Slovenských turistov a lyžiarov (KSTL) a v súčasnosti Klub slovenských turistov (KST). Vytvorená bola rozsiahla sieť značkových turistických chodníkov a vznikli aj turistické základne v podobe turistických chát, ktoré budovali aj niektoré telovýchovné jednoty (Ski-klub, Makabi, Sokol). S históriou jednotlivých turistických chát v okolí Banskej Bystrice oboznámime čitateľov postupne v tomto seriáli.

CHATA NA SUCHOM VRCHU

Vo vzdialenosti 8 km západne od Banskej Bystrice sa nachádza významná prímestská rekreačná oblasť Suchý vrch, ktorá je východiskom túr do Kremnických vrchov. Prístup je zo sídliska Fončorda buď po asfaltovej ceste alebo po modro značenom turistickom chodníku Kamila Linharta, pomenovanom po bývalom agilnom značkárovi z B. Bystrice, prípadne aj po zeleno značenom turistickom chodníku cez Flos (541,8 m n. m.). Suchý vrch bol oddávna obľúbeným výletným miestom Bystričanov v letnom i v zimnom období.

Banskobystrický odbor KČST už v roku 1924 odkúpil na Suchom vrchu pod Trávnym Ždiarom starý drevený senník, ktorý s nákladom 1 300 Kč prerobili a v nasledujúcom roku sprístupnil ako „ohrievareň“ (útulňu) pre „zimných športovníkov“. Z malej predsiene sa vchádzalo do miestnosti, v ktorej bola pričňa so slamníkmi pre 4 osoby a sporák, ktorý šíril nielen teplo, ale dalo sa na ňom aj čosi uvariť. Napriek skromnosti zariadenia sa tento objekt, ktorý bol predchodcom neskoršej chaty, tešil značnej obľuby. O zriadenie tejto útulne sa zaslúžil aj niekdajší aktívny lyžiar a propagátor lyžiarstva – lesník Ing. Vojtech Bukovčan.

V r. 1930 odbor KČST odkúpil od malachovských urbarialistov cca 136 árový pozemok na stavbu chaty a začal ziskávať prostriedky na jej výstavbu. Stredoslovenská župa KČST odsúhlasila čiastku 5 000 Kč a Okresný výbor 10 000 Kč, ale boli prísľuby aj ďalších dotácií. Dozorom nad výstavbou chaty s plánovaným nákladom 40 000 Kč (okrem ceny pozemku) bol poverený Ing. Jozef Fuxa. Projektantom chaty bol Ing. Juza. Chata mala kamennú podmurovku a drevenú nadstavbu. Na stavbu bolo potrebné asi 100 m³ kameňa a 100 – 120 m³ dreva. Predpokladané dokončenie chaty v septembri 1931 sa nepodarilo dodržať pre omeškanie stavebných prác a nedostatok finančných prostriedkov (náklady prekročili výšku 60 000 Kč) a to napriek podpore okresného výboru vo výške 10 000 Kč a v rovnakej výške aj od ústredia KČST, ako aj finančnému príspevku mesta vo výške 1 000 Kč odsúhlasenému v decembri 1931 a subvencii 2 000 Kč poskytnutej už počas roka. Finančné problémy sa vďaka subvenciám podarilo prekonať v roku 1932 a záverečné práce na chate rýchlo dokončiť.

Slávnostné otvorenie Chaty na Suchom vrchu Odbor KČST v Banskej Bystrici uskutočnil v nedeľu 22. mája 1932. Na tejto slávnosti sa zúčastnili zástupcovia Okresného úradu v Banskej Bystrici, Sokola, veliteľstva 10. pešej divízie, Obchodnej komory, Národohospodárskej župy stredoslovenskej, Stredoslovenskej župy KČST a iných turistických a športových spolkov. Podujatie, na ktorom sa zúčastnilo vyše 1 000 osôb, otvoril predseda banskobystrického KČST Ján Wünsch. Ústredie KČST zastupoval pplk. František Ondruška. Radosť turistickej verejnosti z otvorenia chaty bola nesmierna.

Chata bola celoročne obhospodarovaná. Prvým chatárom bol Matej Zimmermann z Malachova, ktorý v chate aj s rodinou býval. Prízemie

chaty pozostávalo z nocľahárne, reštauračnej miestnosti, kuchyne, miestnosti pre chatára a na poschodí bolo 5 izieb s desiatimi lôžkami. Kapacita chaty bola maximálne pre 40 osôb. Celodenná penzia s ubytovaním v chate bola pre členov KČST 25 Kč (pre nečlenov 30 Kč) a poplatok za celodenný pobyt 50 halierov. Cena za týždenný pobyt pre členov KČST bola v rozmedzí od 40 do 60 Kč (pre nečlenov 50 – 80 Kč) a cena za mesačný pobyt pre členov KČST vychádzala do 230 Kč (pre nečlenov do 320 Kč).

Chata na Suchom vrchu vo svojej pôvodnej podobe.

Otvorenie chaty bolo významnou spoločenskou udalosťou.

Chata mala nemalý význam aj pri organizovaní rôznych lyžiarskych pretekov na Suchom vrchu, akými boli napr. klubové preteky lyžiarskej skupiny KČST za účasti pretekárov Ski-klubu koncom januára 1934 alebo preteky v behu na lyžiach v rámci majstrovstiev Západoslovenskej župy ZL RČS, ktoré sa uskutočnili 25. februára 1934, ako aj viaceré ďalšie.

Napriek protestu radvanského odboru KČST, Ústredný výbor KČST v roku 1938 schválilo pre Chatu na Suchom vrchu pomenovanie „Chata Ing. Jozefa Fuxu“. Bol to výraz uznania miestopredsedom Odboru KČST v Prahe dňa 7. mája 1938 schválil pomenovanie „Fuxova chata na Suchom vrchu“. Bol to výraz uznania v tom čase už zosnulému miestopredsedom Odboru KČST v Banskej Bystrici Ing. Jozefovi Fuxovi, ktorý sa rozhodujúcou mierou o výstavbu tejto chaty zaslúžil.

Po vzniku banskobystrického odboru Klubu slovenských turistov a lyžiarov (KSTL) v r. 1939 prešla Chata na Suchom vrchu do jeho majetku. Ako zaujímavosť možno uviesť, že v septembri 1941 bolo v chate ubytovaných 31 nemeckých detí. Referantom pre Chatu na Suchom vrchu bol výborom ustanovený Juraj Bukvaj.

Počas vojny, v roku 1944, bola Chata na Suchom vrchu čiastočne poškodená a úplne vyrabovaná. V roku 1947 s nákladom 61 000 Kčs vymenili pôvodnú šindľovú krytinu strechy za eternitovú, natreli okenice, opravili poškodenú verandu i úschovňu lyží, naimpregnovali vonkajší zrub i kamenné základy. Chata po doplnení novým nábytkom sa stala opäť prevádzkyschopnou. Počet lôžok sa rozšíril z 24 na 34, neskôr až na 55. Nezmyselné organizačné zmeny turistiky, ku ktorým došlo od roku 1949, zapríčinili v nej chaos a chata sa dostala mimo dosah organizovanej turistiky. Po obnovení Chaty na Suchom vrchu ju začas prevádzkovali pod názvom „IRISA“, v ktorej sa pre deti konali aj „školy v prírode“.

V súčasnosti je Chata na Suchom vrchu už mimo prevádzky. Turisti a výletníci si nemajú kde posediť a občerstviť sa pred ďalšou túrou, napr. ani pred alebo po absolvovaní tu začínajúceho i končiaceho okružného turistického chodníka „Malý slovenský raj“, ktorý vedie 8 kovovými rebričkami cez neďalekú skalnú rozsadinu na vyhladku Trávný Ždiar (819,8 m n. m.). Pre pamätníkov Chaty na Suchom vrchu, pochádzajúcej ešte zo „zlatej éry turistiky“, zostali už len nostalgické spomienky.

Július Burkovský a Dušan Kaliský

ZAČIATKY FUTBALU V BANSKEJ BYSTRICI

PRAVIDLÁ

V apríli roku 1900 bol založený SPORT – CLUBB Banská Bystrica. Hneď od začiatku mal mnoho odvetví, ako launtenis, loptové hry, football, cyklistika, šerm, plávanie, korčuľovanie a mnohé iné. My sa však teraz budeme venovať futbalu. V tých časoch by si nikto nebol ani len pomyslel, akým fenoménom sa tento šport stane!

Začalo to vlastne tým, že noviny vydávané v Banskej Bystrici, „Besztercebánya és vidéke“ – Banská Bystrica a okolie uverejnili dňa 24. júna 1900 dlhý článok pod názvom: Foot – ball. V článku sa dočítame, ako táto hra vznikla a jej prvé pravidlá.

Už aj Banská Bystrica sa prebrala zo snenia. Po vzoru Anglicka, kde táto hra vznikla a spomínajú ju kroniky už v XVI. storočí, je konečne tu. V roku 1602 mala táto hra dve pravidlá. Jedno vyznačovalo hraciu plochu čiarami a bolo povolené hrať aj rukami a používať aj zápasnícke chvaty. Takáto hra sa obzvlášť tešila na školách v meste Rugby. Tu bola založená aj asociácia zvaná Rugby Union.

Podľa druhých pravidiel sa hralo medzi mestami alebo dedinami a to cez všetky prekážky – vlastne od kostola ku kostolu. Hralo sa nohou a časom už tiež len na vymedzenej hracej ploche, ktorá bola ohraničená čiarami a miesto veží bránami. Túto hru praktizovali hlavne univerzity Harrow, Chester a Westminster a v roku 1863 založili „Foot-ball association“. Stanovili sa aj prvé pravidlá hry.

Proti sebe hrajú dve súperiace mužstvá s nafúkanou koženou loptou priemeru 20 – 25cm. Hrá sa na hrisku paralelogramového tvaru – ako je na obrázku o rozmeroch 80 x 40 metrov s dvomi bránami oproti sebe. Brány sú široké o trochu viac ako 7 metrov. Hrá naraz 22 hráčov (11 – 11). Z jedenástich na každej strane sú 1 – 5 útočníci (forwards) a stoja v prvom rade, sú to ľahkonohí bežci ich úlohou je útočiť a dať „goal“ – teda gól. V druhom rade stoja záložníci (halfbacks) v počte 6–8. Ich povinnosťou je podporovať útočenie svojho mužstva (manschaftu). V treťom rade stoja zadáci, alebo obrancovia (end-backs), títo zabezpečujú obranu a zo svojho miesta sa pohnú len zriedkavo, majú silné kopy a sú to statní chlapi. Pred bránou stojí brankár (goalkeeper), len ten môže hrať aj rukami, ale nesmie opustiť pred bránou vyhradený priestor 5 a pol metra. Brankár je najdôležitejším členom mužstva. Mužstvo vedie kapitán, ktorý má rozhodujúce slovo a obyčajne je označený číslom 7, alebo na tom poste hrá.

Zápas vedie rozhodca, ktorý pišťalkou dáva pokyn k zahájeniu i ukončeniu hry, ako aj k prerušeniu v prípade, keď sa porušia pravidlá. Jeho verdiktu sa bezpodmienečne treba podriaďiť!

Mužstvá nastupujú v ľahkom, jednoduchom oblečení, ale s rozlišovacími znakmi. Hra trvá dvakrát 45 minút s 5–10 minútovou prestávkou. Víťazom sa stáva mužstvo, ktoré v hracom čase viackrát preženie loptu cez súperovu bránu.

Pred začiatkom hry kapitáni losujú, kto začne hru a kto volí stranu ihriska. Hra začína v strede ihriska a súper musí byť vtedy vzdialený 9 metrov, až potom môže reagovať. Ak niektoré mužstvo dosiahne goal podľa predpisu, hra sa znova začína a začína ju súper. Zakázaná je

akákoľvek hra, ktorá by viedla k zraneniu. Zakázané je hrať rukou, strkanie, surová hra, držanie súpera. Súpera možno odtlačiť len vtedy, ak je čelom k vlastnej bráne a podľa názoru rozhodcu bráni v ďalšej hre. Brankára možno odtlačiť len vtedy, keď drží loptu, alebo sa ju chystá kopnúť.

Faul odzadu je hrubý priestupok a trestá sa. Lopta je v hre, ak sa odrazí od brány, od rohovej zastávky alebo od rozhodcu. Pri kope z rohu musí byť lopta 1 meter od zástavky a súperov hráč najmenej 6 metrov. To sa týka aj pri voľnom kope (Free-kick). Distanz 6 krokov sa musí dodržať. Sudca povoľuje aj kop z miesta (place-kick), keď sa hra začína, alebo pri výkope od brány z 5 a pol metra.

Rozhodnutie rozhodcu – sudcu (referee) je konečné. Rozhodca môže neporiadneho hráča kedykoľvek vylúčiť z hry a hru hocikeď zastaviť. Na jeho zápisníkute sa hra okamžite zastaví. Rozhodca má dvoch podrozhodcov, pomocníkov (umpires), ktorí upozorňujú na chyby v hre hráčov. Po prerušení hry, rozhodca vyhodí loptu do vzduchu a keď dopadne, môže sa v hre pokračovať.

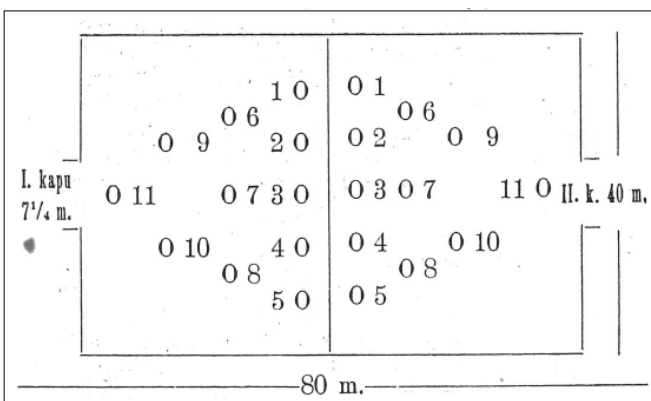
Goal sa len vtedy zaráta, ak lopta prešla cez bránu podľa predpisu. Ak preskočí, alebo pri voľnom kope ak sa jej nedotkne ďalší hráč, považuje sa, ako keby šla vedľa brány. Ak lopta opustí hraciu plochu bokom, vhadzuje sa cez hlavu. Ten istý hráč s ňou môže hrať až po dotyku ďalšieho hráča.

Hra prebieha v rámci pravidiel, naháňaním lopty, útočiac a brániac. Obecenstvo sa baví a je vo vare, a preto KOPNI!

Michal Kiššimon

Dobová kresba približuje atmosféru prvých zápasov.

Článok v Besztercebánya és vidéke bol doplnený i nákrešom k pravidlám.

BLAHOŽELANIE

Redakcia BYSTRICKÉHO PERMONA s radosťou oznamuje svojim čitateľom, že Cenu primátora mesta Banská Bystrica za rok 2009 dňa 10.12. 2009 obdržal i člen nášho redakčného kolektívu **Ján Baláž**.

Banská Bystrica v minulosti, Banská Bystrica v premenách času či Domy starej Banskej Bystrice – to sú názvy publikácií s nevšedným čarom minulosti z dielne Jána Baláza. Cena primátora mu patrí za neoceniteľnú a systematickú prácu pri zdokumentovaní histórie srdca Slovenska. Srdečne blahoželáme!

BYSTRICKÝ PERMON

Vydáva: Občianske združenie Banskobystrický geomontánný park, Vychádza štvrťročne. Šéfredaktor: Ing. Pavel Gender. Zodpovedná redaktorka: PaedDr. Slavomíra Očenášová-Štrbová, PhD., Redakčná rada: Ján Baláž, doc. PhDr. Jolana Darulová, CSc., Mgr. Jozef Ďuriančík, PaedDr. Dušan Jarina, Igor Chromek, Milan Zuffa-Ellek, Ing. Július Burkovský, PhDr. Vladimír Sklenka, Mgr. Eva Furdíková, RNDr. PhDr. Richard R. Senčák, PhD., Michal Kiššimon, Grafická úprava: PaedDr. Dušan Jarina, Adresa redakcie: Ing. Pavel Gender, Horná 48, 974 01 Banská Bystrica, e-mailový kontakt: gender@pobox.sk, masudj@gmail.com, Tlač: **ĽT** – Svetlík Štefan, Slovenská Ľupča, Registr. číslo: OÚ-OPT-1/2003. Elektronickú podobu nájdete: www.banskabystrica.sk v podadresári kultúra a www.permoneu